

~~No. 57.~~
B 1023.

I. 1162.

Dapl.

Teejuhataja

Ämma - kooliliste

õppetuse jures.

Leitfaden zum Unterricht

der

Gebammen - Schülerinnen

im Livländischen Gouvernement.

Mit Genehmigung des Medicinal-Departements des Ministeriums der
innern Angelegenheiten.

Auf Kosten der Livländischen Ritterschaft herausgegeben
im Jahre 1852.

R i g a.

In Commission bei Edm. Göttschel.

Der Druck wird unter der Bedingung gestattet, daß nach Vollendung desselben die vorschriftmäßige Anzahl von Exemplaren der Abgetheilten Censur in Dorpat eingeliefert werde.

Dorpat, d. 17. August u. 22. Septbr. 1852.

Abgetheilter Censur in Dorpat,
Hofrath de la Croix.

EMSV TA
Kirjandusemuuseumi
Arhiiviraamatukogu

49 445

(Druck von P. Saakmann in Dorpat.)

C e s s õ n a.

Selles Ülema lubbaga wäljaantud ja Lihwlandi kubbernemango mõisnikkude kullo peal trükkitud Umma-fooliliste õppetuse ramatus on mõned ued sõnad mis luggejatele lühhidelt tullewad ärraselletada, et neist efsitust ei wõi tõusta.

Werrejooksmine, kuida meie iggapäwases kõnes tännini tarwitaw olli, nimetatakse sün iggas kohhas: werrewoolamine ehk werre-
ojamine, sest et werrel jalgu ei olle, misga ta wõiks joošta, waid tema üksnes kui joggi ehk weefoon wolab ja ojab.

Räima peal ollemine nimetatse: raskejal-
gus (die Schwangerschaft). Üks naine, kes räima peal on: raskejalne (die Schwangere). Lapse-
sünnitaja (die Gebärende) ehk lapsesündi-
line (Kreißende) on üks naisterahwas nälaua, kui
lapsesündimine kestab. Pärrast lapsesündimist on

tema nurganaine ehk titteema (Wöchnerin). — Looma- iddusamine ehk loomaid dutsemine (die Empfängniß) nimetame meie sedda silmapilko, kus loodud seädust möda üks laps emaihhus figginema hakkab, ehk teiste sõnadega ütelda: kus üks sennaaceani muinasarjas uinonud muinakene iddanema lähhab.

Meeletarblased, ehk mis weel täielikkum olleks: meeleorganid (Sinnesorgane) tähhendawad nipaajo kui meeleriistad, misga silmanäggemine, kõrwaakuulmine, haistamine, maitsemine ja ihotundmine (parrem: kehha-tähatus, das Gefühl) ühtekokko nimetakse.

Seisatus (Lage) tähhendab ühhe asja seisuh ehk assumise kombet; nõnda wõib inimese kehha püsti, piklali, sellili, külleli, kõhuli, istukile, kükkali ehk küürakile seisatusses olla.

Selgroosamma (Wirbelsäule) on, mis meie seljaluuks nimetame.

Rõhhu-lakkendused (Brüche) nimetakse, kui sissikonnad wäljakäiwad; nabba-lakkendus (Nabelbruch), kui sissikonnad nabba kohhal wälja tungiwad.

Lapsetoea= ehk emako= su (Muttermund) on mõlemad ühhel tähhendusel; nisamoti ka iste= ehk persse= lu (Steißbein).

Reeglimõet tähhendab nipaajo kui: täielik loodud korraline seädus. Rõigis Lõja teggudes, olgo nad sured ehk weiked, on oma seätut reeglimõet; pulehhel, lillal, ellajal ja inimesel, iggal ühhel oma pärris kuju ja sissimine seädus. Uggä

kui üks laps ehk ellaja loom sünnib, kellel liikmeid pudu, poolikul ehk ülleliiga juhtub ollema, siis on assi reeglimõedowastoline. — Reegel tähhendab ni paljo kui üks õppetuseks ette pandud nõör, mis iggas ammetis omal wiisil wõib olla, ja mis se, kes sedda ammetit on õppinud, peab tundma. Rõigeomalised reeglid (allgemeine Regeln): mis asjast ülleültsa ehk üllepea juhhatust andwad; isseärnalisid reeglid (besondere Regeln) on nisuggused juhhatused, mis issetükide ja juhtumiste tarwis saiwad antud. Kui eesfeiswas ramatus üteldakse: Um täitko kõigeomalise reeglid siis tähhendab se nipaajo, kui seisaks seäl: „Um tehko seäl jures kõik sedda, mis temale selle asja pärrast ülleültsa on õppetatud. — Reeglimõedul lapsesündimine on nisuggune, kus laps ilma kunstlikko abbita üksnes loodud ramude läbbi ilmale tulleb, ja kus jures ei emale egga lapsele wigga ei sa.

Harrilik (gewöhnlich) on harritut kombega suggulane ja tähhendab üht tutawat iggapäwast asja; harrilik säng, harrilik iste on need, kus meie maggame ja istume, harrilik toit, mis meie iggapäaw sööme. Harrilik järg (gewöhnlicher Fall), mis ikka nõnda juhtub.

Mis pallawik (das Fieber) ja põlletik ehk põllendik (die Entzündung), kui kahhesugguste äkkiliste haiguste suggude-tunnistajad tähhendawad, sedda ei ullata ruum siin kohhas pikkemalt ärraselletada; ommetegi saago paar sõna selle wääraliseks jure lissatud. Meie Ma-

rahwas nimetab mõlemaid harrilik rabsanduseks, ehk kül pallawikkul ja põllendikkul loomise poolt surem wahhe kui lambal ja hobusel mõiks olla. Kui pallawikko ael ka inimesel kiirema werrewoolamise läbbi tusk, liikmete raskust, rammetust, wallotawa ja uimane pea võib siggineda, siis ei leita tema jures ial nisuggust issekomblikko werre-paisomist, et muudetud werri mõnes kohhas soonte sees takistama hakkab ja woolamise teed kinni paneb ehk otsekui sissikonda kinni jäänud roe seal ärrapõlleb. — Sellepärast põllendikkul harrilik ikka werretakistamise kohhal paistetust, kange wallo ja pistmine sünnib, kui haiguse koht meie silma ehk katsomise piirile ullatab. Sedda, mis meie iggaüks tunneme ja roosiks ehk elletinguks (die Rose) nimetame, võime siin põllendikkule selgistamiseks wõtta: se on üks nahha-põllendik wäljaspool kehha külles. Silma-kord on: silma-põllendik, pistmine kõrwus: kõrwa-põllendik, ja nõnda võib nisama palju põllendikkusi siggineda, kui meie kehhal isse-ossasi (organid) on.

Mis muido weel siin ja seal luggejatele võib seggaseks jääda, sedda selletakse neile ammeti õppimise jures kergel wiisil ärra.

Kes sedda meele tulletab, kui palju naissi ja lapsi iggal aastal meie maal surma leiab ehk wiggaseks saab, üksnes se läbbi, et lapsewoodil ossawamat abbi ei olnud leida, kül se kõigest süddamest Sumalale ja illematele täno saab andma, selle sure õnne eest, mis aega möda

amma-kooliliste läbbi meie Marahwale ossaks saab. — Tännine leiti amma-eitesi Marahwa keskel, kes kõigest õppetusest tundmata, ebbaussu kammitas ja wanast pärritut rumaluse küttes, oma arwatut abbisaatmisel kümme-kord enam kahju kui kassu saatsid. Müüd tohime loota, et pallawad saunad, kõite rippukil kehha wint-sutamised, palgi peäl kõhhu tassumised otse lõpewad ja walgus ka waeste lapselõppeliste süngide jures hakkab paisma. Kui Sumala armoga ue õppetuse koido terra wana pimeduse õõd on wõitnud, siis lõpewad wanad kõlbamata prugid ja langewad amma-eitedega ühhes hauda.

Teie, miino armsad, kes amma-koolilise ammeti peale õppite, täitke truuste oma seisuse seadust, ei mitte orja egga ümmardaja, waid wagga lapse meelega, kellele armo Issa ainus sündinut poeg inimlikkul kombel isse jälgi olli näitnud. Suur on mitmes kohhas teie waew, nisama suur ka wastamine, kui teie holetuse läbbi üks nurga naine ehk lapsokke surma leiab; agga palju surem ükskord truuse palg tulles ilmas, kui jõudo ja teadmist möda oma ammetit täitsite, ja abbinõudja jures ial selle peäle ei waatnud, kas tema rikkas wai kehwa olli. Õppige hõlega, mis teie seisus tarwitab, toetage ennast palwes, kui wassi- ja tüddimus peäle kippub ja palluge abbi Issandalt, kes ka nõdra sees wäggen võib olla.

Mõned trüffi-eksitused

mis allamal tähhendatud kohtades enne luggemist nõnda pallu-
takse viendada, kuidas siin juhatatakse.

19	leh.	f.	9 r.	üllew.	seis.	reegli mõdulise	— loe: reegli mõdulisem
20	"	"	8	alt	"	lähhendust	— loe: lähhendust
—	"	"	9	"	"	ototud	— loe: loodud
22	"	"	8	"	"	eoastal	— loe: elloastal
23	"	"	12	"	"	tühhenduste	— loe: tühhenduste
29	"	"	15	"	"	reeglipärralised	— loe: reegli forralised
32	"	"	4	"	"	wiõb	— loe: wõib
36	"	"	8	üllew.	"	reegli mõdulised	— loe: reegli mõdulise
42	"	"	18	alt	"	wastago	— loe: waotago
44	"	"	5	"	"	idda	— loe: iddu
47	"	"	12	üllew.	"	nisammui	— loe: nisammoti
49	"	"	12	"	"	kõlbmalta	— loe: kõlbmata
—	"	"	17	"	"	pallawast	— loe: pallawust
50	"	"	13	"	"	lapseseitatus	— loe: lapseseisatus
55	"	"	14	alt	"	nabbanõ rigga	— loe: nabbanõ rigga
58	"	"	17	üllew.	"	Pikkemat	— loe: Pikkemat
62	"	"	8	"	"	kõigeomaliste	— loe: kõigeomaliste
—	"	"	10	"	"	Reegli mõdulise	— loe: Reegli mõdulise
—	"	"	—	"	"	kõigi	— loe: kõigi
—	"	"	2	alt	"	seatakse	— loe: seatakse
64	"	"	10	"	"	male su sisse tungides	— loe: male su sisse tungides.

Peale sedda on kahhes kohhas lehhe sõrwa peale juhatataja
unnustuse jänud, 15. lehhe külles 9. rida sõrwas alt pididi
seisma pisema kirjatahtedega: Walleline raskejalgus, ja
43. lehhe külles 8. rida sõrwas üllevalt jälle: Nurga-
woodioja.

Sissejuhatuses.

Amma-kunst õppetab, mis üks äm peab teadma
ja wõima, kes oma ammetit offawalt tahhab
täita, se on: raskejalgseile ja titteemadelle abbits
olla ja sündinud lapsi rawwitseda.

Amma õigus (se on: kui kaugele tema lubba
ullatab) on luggu ja tarwitust möda seadustest
rajatud. — Sedda möda kuidas ämma õiguse
rajad laiemalt ehk kitsamalt tõmmatakse, sawad
ka oskamised ja tarkused mõdetud, mis temalt
nõutakse. Ugga itka jääb iggale ämmale üle-
maks asjaks, ni pikkalt kui tema tarkus ulla-
tab ja ial wõimalik, ees seiswa luggu wahhedus-
test selget arwo sada ja nisuggusi issejarksi juhtu-
misi warmalt ärratunda, kus temal lubba ei olle
asja kõhendada, waid mis targemat arsti abbi
tarwitawad. — Amma-kooliline peab nisuggustes
juhtumistes, kui arsti abbi liggimailt sada ei

olleks, ommetegi ühhe täielikult koolitud ämma-
emanda abbi ofsimä.

Esseiswas lehtedes tahhame neid tarkusi
ja oskamisi lühhidelt kuulutada, mis ühhe äm-
ma-koolilise kääst nõutakse; kus jures igga-
ford tema õiguse rajast luggu saab wõetud.

Ühhiene juhatus inimlikust keh- hast, naiselikkuist suguoßadest ja nende toimetustest.

§ 1.

Sinilik kehha on kindlastest ja weddelatest ofßadest
kõtkopandud; effimeste seas on kondid pehme ofsa-
dele tuggiks ja warjaks. Kondid ühtekokko nimetakse
kontjallaks.

Kehha külles on, kui kõige enamiste filmapais-
tem, pea, kael, kerre ja liikmed tähhelepanna.
Peas seisawad aju, meele tarblased ja purretamise
riistad. Pea seest ja ajust astub selgroosambasse
mäsitud, tagga möda kaela ja kerret selja üddi alla.
Esypool kaela külles seisawad hingefõrri kõriõõl-
mega, selle tagga sõögifõrri ja mõllemil pool külles
sured pulssi ja werre-soned.

Kerre on kelme-nahha läbbi kahte koopasse jag-
gatud, kellest peatüme, wäljaspoolt selgroosamba
külge kõidetud küllefõntidest kinnitattud, hingamise
tarwituseks seatud kopsud, süddame ja sured pulssi
eht pekso-soned ja werre-soned warjab. Pulssti-soned
weawad werre süddamest kehhasse ja weere soonte
läbbi jookseb werri süddamesse jälle taggasi. Allu-
mine koobas, wäljaspoolt üksnes selgroosambast ja
pehmest kõhhußeinadest, al ühhest surest kontroõngast,
pekken eht kausi, ümberpiratud, warjab mao ja
fooled, pahhemal pool seiswa põrna, parremal pool

seiswa maffa, pikkemalt neerud, kusse-põie ja naiste-
rahwa jures sissemisid sugguossad ehk sündimise-
riistad (§ 3.).

peffen.

Peffen, kelle täielik tundmine ämmale kõige
ennam tarwis lähhäb, näitab otskui kahhest pealestikko
seätud põhjata kausist ehk püttiist kottopandud, kellest
pealmine sureks ja allumine weikeks peffeniks
kutsutakse. Sedda kohta, kus mõllemad ühte lähhäwad,
nimetakse peffeni-sissemiinikuks, ja sedda, kus
peffeni-kondid al otsalõppewad, peffeni wälja-
miinikuks.

Peffen toetab kõhhusissifondasi ja raskejalglift
lapselõdda alt wasto; laps peab sündimisel temast
läbbi miinema ja siin juhhub weikes peffenis sagedast
raskeid wiwitusi sündimisele.

Peffen on kolmest kondist kottopandud: tagga,
otskui selgroosamba pikkendus, seisab ristlu, mis
üllewal, kus ta wiimse selgroo-lülliga koos on,
nattuke peffeni-sissemiiniko pikkertuses augus wäljaastub
ja siin ees mäkke sünnitab. Ristlu allumisel otsal
on weike liikuw lisandik, mis isteluuks kutsutakse.
Mõllemal külle peal, kindlasti spontega ristlu külge
kõidetud, seisawad puusa-luud, mis, eespool häb-
beduse-kontide-pallistusse kofko jookstes,
siin oma allumise sõrwaga häbbeduse-looka
teewad.

§ 2.

Wäljaspool laggedal häbbeduse-kontide-pallistuse
peal seisab palju raswa nahha al, nõnda et se koht
nattuke kõrgem näitab, sedda nimetakse häbbeduse-
määks. Siit lähhäwad kaks nahkwolti kõrwistiko
allapool, need on sured häbbeduse-mokkad
nende wahhel on häbbeduse praggo. Nemad
sawad tagga ja al pool ühhe põigiti nahkwoldi-
läbbi, mis paeloke nimetakse, teine teisega ühhen-
datud. Weel kaugemal taggapool tihti istelu ees, seisab

Wäljaspoolsed
sugguossad.

persse; sedda nahksilda persse ja häbbeduse pae-
lufese wahhel nimetakse tammiks ehk wahhelihhaks.

Tõmmatakse sured häbbeduse-mokkad külleti ühhest
ärä, siis tullewad kaks weikemad nahkwolti nähta-
walle, weiked häbbeduse-mokkad; nemad
jooksewad üllewal poof kofko ja kattawad siin kuttis-
taja finni. Kuttistaja al, weike häbbeduse-mokkade
wahhel, seisab essiteks üks weike auk, kussettorro-
su, selle al siis teine surem, mis emä-tuppe-sisse-
miinik nimetakse. Kõik need praego tähhendatud
ossad ühtekofko kutsutakse wäljaspoliseks suggu-
ossadeks, sündimise-ossadeks ehk häbbedu-
seks.

Siin tulleb ka sugguossadega liggiseisufel rin-
dasi nimetada. Keskel igga rinna peal seisab, ühhest
düest ümberpiratud, rinna-nibbu, kuhhu sisse pii-
mateed wäljatullewad.

Rinnad.

§ 3.

Kussettorro, mis häbbeduse-kontide-pallistuse
al seisab, weab nahkse kusse-põie sisse, mis kohhe
häbbeduse kontide tagga lapselõea ees seisab. Kussettorro ja
kussapõie.

Emä-tuppe, ühhe nahkse urka läbbi, mis alt
üllesse jookseb, ja taggapool nattuke wõlwitud on,
saame lapselõea külge, mis weike peffeni koopas
warsti kusse-põie tagga ja pärrasoolle ees seisab. Lapse-
lõea kaju näitab ühhe eestpoolt tahhapole lammaks
pigistatud pirni sarnane; tema külles on tähhele panna
üks lai üllewalpool wõlwitud ossa, lapselõea
põhhi, kestük, lapselõea kerre, ja sedda alpool
wallaliste emä-tuppe ripuwad penemat lapselõea
kaela, mis ka lapselõea tuppe-ossaks nimeta-
takse. Seal kohhal kus enamiste pirnil wars seisab
(kui selle tähhenduse-kaju jure jääme), leiame ühhe
põigite prao, lapselõea-su (emäko-su), kust läbbi
meie tuppest lapse lõea koopasse peäseme; temale

Eestpoolsed
sugguossad.

tewad ette ja tahha emako-su-mokkad raja. Kummalgi pool lapskoea kōrwas seisab, temaga kōtkōkbidetud, üks muña-sarri.

Pärrafool.

Ematuppe ja lapskoea tagga seisab, pärrafool, üks nahkne urgas, mis perse läbbi wäljaspoole lahti lähhäb, ja kust läbbi roja sissikonnast wälja tühendataffe.

§ 4.

Toimetuseb.

Sugguossade isseliktud toimetused astuwad wast siis nähtawale, kui naisterahwas täiskaswanud (naise ealises) saab, mis ennamiste 14ma ja 16ma aasta wänusel juhtub. Sest aegast peale leitakse, kui naisterahwas terwise põlwele, üks korrastiko igga nelja nädala järrel taggasi tullew, kolm ehk kuus päwa kestaw werrewolamine lapskoeast, mis ku-oja, ku-asjad ja riidepeälsed niimetakse, sefinnane korrastiko werrewolamine jääb enamist wiekümne aasta wänusel jälle mahha, ja siis ei wõi naisterahwas ennam suggu saada.

Sugguossade loodut seadus on lapsesünnitamine, kōssotamine ja toitmine lapskoea koopas ja wälja ajamine, se on: küpses samud lapsesünnimine. — Pärrast looma sünnimist peasewad raskejalgusjes kinnijänud ku-asjad jälle jookma, mis siin nurgawoodiojaks, nurgawoodi puhhastuseks niimetakse, ja kestab nisuggune effiofsalt werrine (puñane nurgawoodioja), siis illane (walge nurgawoodioja), ennamist kuus nädalad. Lapse imetamise ael leitakse ku-asjad enamiste jälle seismas, ja tullewad wast pärrast lapse ärrawõerutamist taggasi, kus korrastiko werrewolamine jälle igga nelja nädala pärrast, kui enne raskejalgust, liikuma hakkab.

Sünnimiseaitlik läbbikatsumine.

§ 5.

Sellesinatsse läbbikatsumise jures tulleb ülleültse sedda tähhele panna: Mis ülleültse tähhele panna.

Um peab, enne kui läbbikatsumist ettewõttab, isseñeses ollema järrelmõttelnud, mis tema eesseiswal lool läbbikatsumisega tahhab teada saada, et tema seal jures middagi tähhelpanemata ei jätta, teiselt poolt aegawiitmata ja ruttu oma asja tallitab.

Säl ei tohhi am sellega leppida, et tema raskejalgse ja nurganaise ollemist agga poliit tundma saab.

Um peab läbbikatsumise jures ni paljo kui wõimalik ellaste ümberkäima, ja kõige eest ennast hoidma, misga ta ilmaaego koormatust ehk wallo wõiks teha; sellepärrast peab temal kassi soe ja küned sõrmede külles lühikeseseks ärraleigatud ollema; agga tema ei tohhi ka ülleliig ellitamisel asjatallitust politikult täita.

Um peab läbbikatsumise jures mõllemate kättega ühtewiisi offaw ollema.

Säl ei tohhi am raskejallast ehk nurganaist eddewa lobbisemise läbbi ehmatada, ja peaks tõeste surma ehk muud häddaõhto ähwardamas ollewad, siiski peab am oma suud kinni piddama.

Walgede ojamise jures ja kui mädanewaid paiseid sugguossade külles peaks leitama, peab am, peale sedda kui sünnimise-ossad hoofsalt puhhastatud, enne läbbikatsumist enda katsmisele tarwitawa sõrme, lialte kui sõrme külles middagi wiggalist kōhta teadawal, hästi tuggewast raswaga määrima ja pärrast läbbikatsumist oma kassi wägga hoofsalt sebi ja soea weega puhtaks pessema, et ta isseñneselle egga teistele wigga ei teeks.

Läbbikatsumine isse on kahtesuggune, wäljastpidine ja seestpidine läbbikatsumine.

§ 6.

Wäljaspid-
dine läbbikat-
sumine.

Um peab esitteks naise rinnad läbbikatsuma, et teada saaks, kas nemed terwed on; siis, et neid raskejalguse, lapsefundimise ja imetamise läbbi tulnud moondamisi rindade külles nähha saaks; piffemalt et rinna-nippude luggu ja nende fölbamist imetamise tarwis ärratunneks ja wiimaks, et nähha saaks, kas rinna-nippudest middagi märga wäljaimitseb, mis wisi märg näitab, kas piim hea ja rohke on.

Siis tulleb föhhu ja wäljaspididiste sugguossade läbbikatsumine kässile wötta. Sedda läbbikatsumist wöib äm ennamist kässikaudo toimetada; siiski ei tohhi äm põllata, ka filmi abbiks wötta, kui teäma kässikatsumisel selget otjust ei leia.

Um peab sedda läbbikatsumist lihtkorral nõnda toimetama, et teäma ennast kui parrema kääga tahhab läbbikatfuda, parrema põlwe peale, kui pahhema kääga, siis jälle pahhema põlwe peale seina wasto toetatut raskejalgse ette mahha lassab. Mõnnel arrolisel lool saab siin tarwis ollema, et raskejalgne läbbikatsumise jures sellite heidab, jallad kehha wasto konksu tömbab ja reied nattuke laiiale ajab, mis läbbi pingul föhhu-katted lödwamale lähhawad, et äm süggawamale sissifondade wahhele oma kääga wöib katsuda.

Iggiseiswa ja pärrast loomawee-puhkemist ja sündimise jures, nõnda kui esimestel päwadel pärrast lapse sündimist, peab läbbikatsumist ifka sängis sellile ettewõtma, sest et naisterahwas siin ei tohhi püsti seissta.

Läbbikatsumise toimetus sünnib nõnda: Um weab oma laialiaetud pihhupeffa tähtsalt möda reit üllesse häbbeduse-määle ja siit föhtopiddi förgemale, kus jures teäma parremal ja pahhemal pool föhhu-fatteid läbbikatfub ja föhhufoopas assuwaid sissifondasi läbbi nähha litsutab. Sealjures panneb teäma tähhele: kas föhhu-fatted silledad wai ehk kortfolised on, kuddawisi nabba näitab, kas wäljakäiwaid sooli ehk muud middagi

wiggalist föhhu külles leida, kas föht ennam ehk wähhem ja mil kombel ta wälja wennitatud on, kas ta ette-pole wägga üllerippub, kas lapsefodda wöib läbbitunda ja kui förgel teäma põhhi seisab, kas middagi lapse-kehha ossadest, ehk isseärranis lapse-liikumist tunda on? Müüd weab äm oma kä jälle häbbeduse-määle alla, katsub parremal ja pahhemal pool, ümber puusasi käies, kas neis kohtades middagi issewarki asja tunda on, mis peffeni wiggadust tunnistaks, ja wiimaks katsub teäma ristlu läbbi.

Löppetusel lähhab ta kääga häbbeduse-mäält allamale wäljaspididise sugguossade külge, katsub siin sured häbbedusemoffad läbbi, kas nende külles werresoonte kühmasi ehk muido paistetust leida; piffemalt katsub teäma tammi läbbi ja püab tammi laiust mõdeta; kõige wiimaks persset, kas seal middagi wiggalist (werresoonte fölmesi ehk nende sarnalist) leida on.

§ 7.

Müüd kässile wöttes sissemist läbbikatsumist wöib ennamist selsamal seisul toimetada, kuidas § 6. öppetäs, ehk ka nõnda, et naisterahwas külleli heidab, reied föhho wasto föwwerasse tömbab, kus föwwa paddi põlwele wahhele toeks pannakse; mõnikord wöib selwiisil ölpfamalt ees seiswad lapseossa üllesleida. Urwast on tarwis, et naisterahwas põlwele ja kätte peale toetades, neljalgse kombel mahha heidab. Naisterahwa seisatus sissemise läbbikatsumise jures üürike aega enne ja pärrast loomawee-puhkemist, sündimise aeal ja esimestel titterwoodi päiwil, peab iggaford nõnda ollema, kuidas üllemal § 6. wäljaspolise läbbikatsumise jures öppetati.

Lihtkorral wöib sissemist läbbikatsumist toimetada, kui äm ühhe förmega ematuppe sisse tungib, agga teäma wöib ka kaht förme seeks tarwitada, kui ühhega küllalte förgesele ei peaks ullatama. Agga föif pihhu

Sissimine
läbbikatsumine.

nimetus kohtadesse weddada ei olle ämma-koolilisel ial lubba ettevõtta.

Äm wõiab selle kä nimetis-sõrme, misga ta tahhab läbbikatsuda, õlliga ehk mu soolamata raswaga, ja panneb tedda, pöialt taggant ja alt*) sure habbeduse-mokkade wahhele weddades; pikkuti tammi peale, teised sõrmed on pihhuse kofko pigistatud. Kui nüüd äm nimetis-sõrme pikkamiste eddasi tõmbab ja sõrme otfa tõstab, siis tungib tema õlpsalt ematuppe sisse. Sellepeale weab tema sõrme, kus jures ta taggapool läbbikatsub, kas parrasool tühhi ehk täis, wai kas muido middagi tähtsat seal leida on, ellast ja ette-waatliskult üllesse; üllespole kánatut pöial jääb kindlast wäljaspoolse offade külgi seisma. Estiteks tungib nüüd äm tahha ja üllespole eddasi, et eesmägge kätte saaks; on kättesamine raske, ehk ei koggoni wõimalik, siis on temal ühhe seddapiddi parraja ehk ülleliig laia peffeniga teggemist; lähhab assi õlpsalt forda, siis on peffen wägga kitsas. Siis ümberpirab äm oma sõrmega parremal ja pahhemal pool weike peffeni sisseminikut ja kobast kunni ette pole habbeduse fondi seestpiddise laggedani, et ka nõnda peffeni laiussest arwo wõiks saada. Nüüd otsib tema, eesmäält oma sõrmega ettepoole minnes, lapskoeatuppeossa, katsub tema pikkust, suremat ehk wähhämat tümmadust, otsib tuppeossa keskelt emako- (lapskoea) suud, katsub läbbi su suruse ja kuida ja mi wiisil tema sõrwad, ja tungib, kui emako-su jubba laiatale on, ette-waatliskult tema sisse, et looma-pöit ja eesfeiswast lapsse ossa, mis saggedast ennam taggapool, saggedast õige ees wasto habbeduse konti ja sellewast emast toetab, üllesleiafs. On kōif need nimetus kohhad täielikult läbbikatsutud, siis tõmbab äm oma sõrme

*) Selle õppetuse jures on luggu nõnda arwatud, et äm naisterahwa ees, kedda ta läbbikatsub, põlwile seifab.

taggasi, kus jures tema ematuppe suremat ehk wähhemat soea ja ülleüldist luggu tähhele panneb; siis wiimaks ka weel üllespoole habbeduse-looga allumise sõrwa liggidal, kuffetorro läbbikatsub. Sõrme wäljatõmmates katsub äm parremal ja pahhemal pool weiked habbeduse-mokkad läbbi. Peale kedda kui äm oma sõrme habbeduse offadest wälja on tõmmand, panneb tema sõrme külge jänud illa terraselt tähhele ja watab nimelt, kas illa werre karwaline näitab.

Sissemise offade läbbikatsumise aeal peab ämmal teine kässi lappite naisterahwa kōihu külles seisma, offalt lapskõdda toetades, offalt lapskõdda-ennam allalitsutada, siis ka selleparrast, et sissemise läbbikatsumise jures saggedast tuggewamaks läinud lapselükumist wõiks ärratunda.

Raskejalgusest ja inimlikust munast.

§ 8.

Inimliko naise raskejalgus (käimapeäl ollemine) wältab loomaiddusamisest kunni küpsesks läinud lapsesündimiseni 280 päwa, ehk 40 nädalad, ehk 10 ku-kuud, ehk 9 päitesekuud ja 7 päwa. Selle aea sees sawad mõningad issewärtlikud näitmised ja moondamised nähtawale, mis meie raskejalguse märkideks nimetame.

Ku-asjad jäwad finni. (Mõnikord on kui wastoseadlik assi, et riidepealsed raskejalguses weel mõneforra taggasi tullewad, ja ehk weel kunni otsani kestawad.) Ülleiütsa kehhaollemiseses lähhab mitto asja teiste: meeletuju on moondatud; külmarärrinad, wetre-pakkitused, mina-werrejoõskmine, pea-ümbertäimine, minestused, peatwallo, hambawallo, offele-põri-

etteatset.

Raskejalguse märkeid.

tamine, südda ei wõtta mõnda toitu wasto, kange himmo mitme asja peäle, olgo sögiks kõlbaw ehk kõlbamata, kehha on kinni ehk passal, seggane kussi, kussimine on waewaline, maksa-plekkid tulleswad külgi, näofarw saab moondatud, wessiwistrikud tulleswad su ja niina külge.

Need näitused sawad raskejalguse allustusel ja nimelt esimest korda raskejalgsede jures nähtawaks ja jäwad sagedaste raskejalguse otsani. Urwemad on nemed, kui naine teist ja kolmatkorda teistpidi ja siin ennamist paljo wähhamine. Sedda tullesw isseärallikufs arwata, kus nemed iljemiste raskejalgustes kangemad on, kui esimesel korral.

Raised, kes jubba last ilmale tonud, tunnistawad sagedast kammis töttelikult nisuguste näitumiste taggast tullikust looma-iddusamise aega. Esimest korda raskejalgaste jures on kõit nimetud märgid petlikud, sest nemed wõiwad ka seal tulla, kus raskejalgust ei olle.

Surema julgusega wõib raskejalgust moondamist suggu offade külles arwata.

Esimesel ja teisel kuul waub lapsekooda nattufe süggawamale peffeni sisse; emako-su, seiesaadit üks pögite praggo, lähhäb ümmarguseks; ematup on soem ja imitseb rohkemine illa wälja; rinnad lähhäwad nattufe ellaks.

Kolmandamal, neljandamal ja wiendamal kuul tõuseb lapsekoea-põhhi ifka selgemine kõhhuseina läbbi häbbeduse fondi ülle tundsaks, tõstab ennast ennam ja ennam ja seisab wiimaks wiendamal kuul keskkõrgusel häbbeduse kontide ja nabba wahhel. Lapsekoea tuppeossa lähhäb tümmemaks ja lühhemaks, rinnad paisuwad, õu nippude ümber saab tummedameks, ja nippud isse astuwad ennam wälja.

Täieliko julgusega on raskejalgus wast siis ärratunda, kui kuendama ku algusel esimesed lapseliikumised nähtawale tõuswad. Lapsekoea põhhi seisab nüüd nabba kõrgusel, ja nabba hakkab ärrakadduma (silledaks triikima).

Seitsmendamal, kahheksamal ja ühheksamal kuul tõuseb lapsekoea põhhi süddame-auguni; nabba trigib silledaks ja astub punnis wälja; lapse-liikumised lähhäwad tuggewamaks, nüüd wõib lapse-offasi ni hästi kõhhufattete läbbi kui sissamise läbbikatsumise jures ärratunda. Lapsekoea tuppeossa lähhäb paljo lühhemaks; rindades näitab wessist piima.

Künnemal kuul wiimaks waub lapsekoea põhhi jälle nabba ja süddame-augo kesst wahhe peale ja näitab kõwwem; pealpool lapsekooda tunnusse kõht tühhi ollewad. Lapsekoea tuppeossa triigib esimesel raskejalgusel opis silledaks, iljemistel jäwad emako-su moffad järrele; emako-su hakkab kaewandiko kombel lahti minema; sissamise läbbikatsumise jures tähtsaw lapse-pea seisab kindlamalt peffeni sissemiiniko peal, lapseliikumised on wägga ellawad.

Widda ennam need moondamised õigel aéal nähtawaks sawad ja üksiteisega koksojooksewad, sedda julgemast wõib raskejalgust arwata. Kus luggu kahhawahhel seal on ifka parrem, naisterahwast niikaua raskejalgselt piddada, kunni aeg töttelikumat märki annab.

§ 9.

Üks neist suremist asjadest ämmale on, raskejalgsese, kes tema käest nõu tarwitab, lapseliikumise aega wälja arwata. Ugga sest et loomaidutsamise pääw arwast töttelikult teadaw on, sellepärast wõib nisugune, teistest tükkidest wäljaminiik aea-arw, sündimise aega ifka üksnes umbekaupa ettearwata. Selle

Nea-arw.

arwule finnituse tülfiideks tulleb neid eesfeiswaid wõtta: Wiimastest ku-astjatest arwatasse 40 nädalad, see teeb 9 päitefe-kuud ja 7 päwa. Mõnes kohhas, nimelt nisugguste naiste jures, kelle ku-astjad wägga korraliste neljanädalast järgi käiwad, juhtub sündimine ennamist ka jälle künnema ku-astjade tullemise päwa peale, pärrast sedda kui nemad ühheksa kord raskejalguses ärra ollid jänud; agga saggedamast wiwib lapsesündimine nädal ehk kaks nädalad iljemaks. — Uea arwo wõib se läbbi öiendada, kui sest päwast, kus raskejalgne effimest lapseliikumist selgest ärratundis, se on raskejalguse keskast, weel 20 nädalat arwatasse; pikkemalt, kui lapskoea alla waumise allüstusest weel 4 nädalad arwatasse. Peale sedda kui lapskoea pöhyi ühheksama ku lõppul förgel süddame-augus tundew olli, waub tema wiimisel 4 nädalal nabba ja süddame-augo keskele alla.

Wiimaks öiendatasse aea arwu weel se läbbi, et föigist moondamiste kokkopañikust, mis ebdastjõudes raskejalguses lapskoea külles juhtuwad, raskejalgusekuut, kus raskejalgne sel puhhul on, katjutasse teada saada ja sest aeast neid täieliko raskejalguse künnest ku-kuudest weel puduwaid kuust jureliwatasse, ja seddawist aega, kus sündimist wõib odata, üllesarwatasse.

Sest et ku-astjad, kuida nimetati, mõnikord ka raskejalguses woolawad; ja et raskejalgsed arwastni terrastelt ennast tähhele pañewad, et nemad sedda päwa, kus effimesed lapseliikumised allustasid, ehk sedda, kus lapskoodda allamale waoma hakkas, öiete selgest märkast! ja et wiimaks isse föige raskejalguse moondamiste hoolsamal läbbiarwamisel mitte wõimalik ei olle, raskejalguse aega öige tõttelikult üllestõtta; siis wõib selgest nähha, et sesuggune aea arw saggedaste walleks wõib minna. Ummakooliline ei tohyi sellepärrast ial oma tarkuse peale nõnda

juolge olla, et tema sündmise aega tõttelikult päwa ja tunni peale tabhaks ettearwata.

§ 10.

Tüsilik on ka wahheteggemine raskejalgusele tema mitmesuggune mitmesugguse luggude järrel ja haiglikude järgede raskejalguse wahhel. Raskejalgusest sissepool lapskoodda on sedda, kus muña ei mitte lapskoea koopas, waid wäljaspool lapskoodda iddanema hakkab, isseärranis essot. Raskejalguse seespool ja wäljaspool lapskoodda. Sest wägga raske ärratunda, sest et paljo korrapärralise raskejalguse märkisi, ja ka mitto neist moondamistest lapskoea enda külles, ka wäljaspoolisel lapskoea raskejalgul wõiwad nähtawaks saada. Kahtlast möttet lapskoea wäljaspoolise raskejalguse peale wõiwad need märgid ärratada: Kärre föhhunäppistus; nähtawale tõustes paistetuse föhhu sees, mis mitte lapskoea ennese külles ei olle; mustaka werrise ja illase märja woolamine lapskoeast. Ugga aega möda, ennamist kolmandamal ja neljandamal kuul, saab luggu parrafo saggedast korraga arwalikuks, sest et siis äftilise, kangevalluga haiguse läbbi raskejalgne furma leiab; ehk loom surreb ärra ja moondab ennast paistetuseks, mis siis allamal pikkemalt juhhatatud muñasarja paistetuste märkide läbbi raskejalgusest wõib ärratunda.

Walleline raskejalgus, se on, kui keddagi last lapskoeas ei iddane, waid iddustatud muñakene haiguse läbbi ühheks suremaks wessiwilliks, ehk hulga pissema willikesteks ehk näotumaks lihhatompuks (Woolle, kuuwassikas, kuulaps) ennast moondab. Sedda luggu ei wõi mitte enne tõttelikult korrapärralistest raskejalgusest ärratunda, kui sel aéal, kus lapseliikumised arwalikuks peaksid tõusma; mis siin ial leida ei wõi olla. Saggedaste lähhäb jubba enne sedda aega

Moole werrewoolamise ja sündimise walloga keh-
hast wälja.

ühhefordne ja
ennamfordne
raskejalgus.

Ühhefordne on raskejalgus, kus agga üks aino-
ke laps siggineb, ennamfordne, kui kaks (kassikute-
raskejalgus) ehk ennam lapsi korraga kaswamas. —
Surem kehha wäljawennitus, nimelt külgede wasto,
ja kus kõhhu keskpaik nõtku jääb peetatse kül enna-
miste ennamfordse raskejalguse märgiks, agga ni-
suggune surem kehha wäljawennitus wõib mõnikord
ka mu asja läbbi sündida. Nisamma wähe wõib
lapseliikumisi mitmes, sagedast üksteisest eemal
seiswas kohtades tõttelikuks ennamfordse raskejalguse
märgiks arwata. Wägga õhukeste kõhufattete jures
on mõnikord wõimalik, lapse-ossasi kassikaudo ni sel-
gest läbbitud, et se läbbi kahhe ehk enam laste
ollemist wõiks arwata, agga, ommetegi ei sa enne
selget otstust, kunni esimene laps saab sündinud.

Lapse suggu.

Koggoniste wõimata on, jubba raskejalgusel lapse
suggu (kas poeg ehk tüttar?) ette ütelda. Um-
teeb ennast rahwale naeruks, kui teäma ühhest ehk
teisest luggust ema külles poega, ehk tüttart ette-
kuulutada tahhaks.

Mäitlik raske-
jalgus.

„Mäitlik raskejalgus“ nimetasse sedda, kui
haiguse läbbi naise keha luggu nõnda moondab, et
juhtumist tõttelikuks raskejalguseks wõiks arwata.
Sest et kehha paisumine üks neist üllemist raskejal-
guse märkidest on, sellepärast peame siin isseärnanis
neid haigusi tähhele pannema, mis ka sesuggust kehha-
paisomist wõiwad tehha.

Kõige nende haiguste jures on puduw lapse-
liikumine ja et lapseossasi tunda ei olle, se ainoke
tõttelik märk, mis aega möda wahhet wõib tehha,
kas siin raskejalgust on. Ka on rinnad haiguste
jures moondamata, ja ennamiste pehmemad, kui par-
rajal terwise põlwel.

Mitmeist teistest, nimelt ämma-koolilistele rassem
ärratunnetawaist, wähhäm tüssilistest kõhhupaistetus-
test tulleb siin isseärnanis nimetada:

1) Kõhhu-weetõbbi, se on: kofkoforjanud <sup>Kõhhu = wee-
tõbbi.</sup>
wessi kõhhu-loopas. Wahheteggemise märkideks raske-
jalgusest on siin: Kõhhu läbbikatsumise jures ei olle
lapsekoea ümmargust põhja mitte tunda; paistetuse
kuju muudab ennast sedda möda, kuid a haige püsti
ehk pikkali seisab, sest et wessi ikka iggafordse seisa-
tuse järrel kõhhu-koopa maddalama kohta walgub;
kõhtu wasto koptutades wõib lappite kõhhu peale
pandud teise käega wee laened ärratunda, ja harrilik
kaswab kehha wäljapaisumine paljo ruttumast kui
raskejalguse jures. Sissemise läbbikatsumise jures
ei olle raskejalguse muudamisi lapsekoea tuppeossa
külles mitte leida; ku-asjad on oma korral, agga
nemad wõiwad ka puududa. Wäljaspoolsed suggu-
offad ja ka jallad on harrilik ühteago paistetunud;
siiski peab meeles pidama, et nisuggusi paiste-
tusi ka sagedast raskejalgaste jures wõiwad nähta-
wale tulla.

2) Lapsekoea paistetuse. Lapsekoea wõib <sup>Lapsekoea
paistetuse.</sup>
haiglikult üllespaisteda kofkofoggonud wee ehk werre
läbbi (ku-asjade werre finnippidamifest), mis teäma
koopasse jäi, ehk kindla paistetuste läbbi, mis ni
hästi teäma seinades, kui teäma koopas wõiwad siggi-
neda. Wee ehk werre kofkofoggomise läbbi omas
koopas wäljapaisunud lapsekoea on katsumisel ka
wasto tümmem kui raskejalglik. Wee-kofkofoggo-
mine lähhäb harrilik kaunist ruttu ebdasi ja siggitab
seläbbi ruttumat lapsekoea paisomist kui raskejalgus;
ka imitseb sesuggusel lool sagedast wessist nilbet
lapsekoeast, ja teised weetõbbe märgid, kuid a neid
kõhhu-weetõbbe jures nimetati, on siin leida. Saab
mingi wiwituse läbbi lapsekoea suus ehk ematupes
riidepealsede werri lapsekoea koopas finnipeetud, siis
nähtasse aega möda kuust kuusse kaswawat lapsekoea
paisomist, mis, sest et ka ku-asjad puuduwad, sedda

hõlpsamalt rastejalgufeks wõib peetud sada. Mõne-
korra tähhändawad siiski kõhhuwõllud sedda paisomist,
ja üllemal nimetatud kõikide haiglikude paistetuste
kohta sündsad wahheteggemise märgid juhhatawad
ka siin selletuseteggemise teed.

Kindlate paistetuste jures lapskoea seinades ehk
koopas kaswab paisomine igganes wägga pikkamiste
ja on wählaspoolt kõwra tunda; ka astuwad sagge-
daste kordamiste enam ehk wähham karradab werre-
ojamised lapskoeast liikuma. Paistetused lapskoea
seinade külles ei moonda emako-su põitpraggo mitte,
agga nemad andwad saggedaste lapskoea tuppeossale
wilto kujo. Paistetused lapskoea koopas on ena-
miste purnikujulised kerred, mis polüpiks kutsutakse.
Nemad weenitawad emako-su laiaks, ja astuwad isse
mõnikord emako-suust wälja ja on siis hõlpsalt
ärattunda.

Muñasarja-
paistetused.

3) Muñasarja-paistetused. Need pea kind-
lad, pea weelise märgiga täidetud kobastest lodud
paistetused kaswawad harrilik pikkamiste ja wälta-
wad kauemine kui rastejalgufe aeg; paistetused tõuseb
ühhelt ja niimelt saggedast pahhemalt poolt, sest et
pahhempoolne muñasarri saggedamast pööbdema hal-
tab, kui parrempoolne. Lapskoea tuppeossa ei näita
seal jures midagi nuudmist ja ku-asjad käiwad
harrilik korra peal.

§ 11.

Sümlit muña.

Küpe täimliko muña külles peame meie
järrel nimetades ossadele wahhet teggema. Essiteks
loom ehk laps; seänane seisab, rohlem ehk wähham
märgast (loomawessi) ümberpiiratud, ühes muña-
nahkadeft lodud kottis ja rippub üksnes nabba-
nõõriga wäljaspool muñanahkade seiswa ja tema
seespool külles nendega kattetud emakoogiga koos;
seänane (emakoog) seisab jälle lapskoea sissepool
külles kindlast ja toimetab lapskoea kossumist.

Laps on ühes kõige pissemat wõimaliko rummi
tarwitawas seisatuses, selg on nattuile kültras, pea
ettepibdi rindade wasto kummargile, käed seisawad
ristis rinnul, jallad on kõhhu wasto tõmmatud ja
seisawad nifanoti pealestiko ristis. Laps seisab kas
pikkuti emahhus (pikkuti-seisatuses), ehk pöigiti
(pöigiti-seisatuses). Pikkuti-seisatuses jures wõib
pea alla-pibdi seista, ja se on, sest et pea kõige
raskem lapse ossa on, reeglindedulise ja loodudkor-
ralisem luggu. Meie tunneme, kui sõrmega laps-
koea-su läbbi sisetungime, kas pea-kontisi (pealae-
seisatus, kalla-seisatus) ehk, kui pea ei mitte
rindade wasto, waid tahhapoole keeratud on, film-
nõ (filmnõ-seisatus) eesseiswas. Agga wõib
ka kehha allumine ossa alla-pibdi seista, ja siis tun-
neme meie wai kas jalgu (jala-seisatus) ehk põhwi
(põhwe-seisatus) ehk taggumist ossa (perse-
seisatus) eesseiswal. Pöigiti-seisatusel ei ullata
mitmet lool sissemise läbbikatsumise jures kedagi
lapsessa meie kätte (kõrge pöigiti-seisatus), ehk
seal seisab õlg (õlla-seisatus), kõht (kõhhu-
seisatus), selg (selja-seisatus), rind (rinna-
seisatus) läbbikatsuma sõrme ullatuset ees. Se-
sänane wahhetegemine lapse-seisatusetele on sündimise-
käigi selletusel kõige surem assi.

Loomawessi (lapsewessi) on üks enam ehk
wähham seggane märg; tema seisab iggalt poolt
laps-ümber ja warjab lapskoea sissemist seinä wägga
kattida lapsessa wastotõukamise eest, ja last enmast
wäljas-pibdi wiggaduste eest. — Loomawee koggo
ei olle mitte iggakord ühewõrra, agga saggedamast
tulleb tedda wägga suurel kui wägga vähhal hulgal
nähtawate.

Muñanahkasi on kaks küpses sanud muña
külles tähhele panma; wäljaspooline nahk on kindlam,
sille ja kammis paks ja kutsutakse parinahkaks (aadri-
nahk), seespõidne õrnalt, läbbipaislikum nahk kut-
satakse lampanahkaks (weffinahk). Need mõlle-

mad nahhad seisawad harrilik tihti peälestiko; siiski tulleb mõnikord ka märga nende wahhel nähtawale, mis asjale wahhet tehhes walleloomawees on nimetatud.

Muñanahhad wõitwad wägga sure ehk wägga wähhäse kindluse pärrast sündimise käiki enam ehk wähhäm wastoforda teha.

Rabbanöör.

Rabbanöör on üks kahhest pulsaadrist ja ühhest werreaadrist lodud kōis, umbarrul lapse pikune. Nadrid on otsekui kōieks kōkko keerutatud ja tarretanud lihhasoolwee sarnatsest läggast (süldist) ja õhufesest nahksest tuppest ümberkattatud. Nadrites jookseb lapse werri, tema süddamest läbbiaetud, emakoogi sisse ja seält jälle taggasi; aadrite külles wõib selgest kaunist sagedat tulkomist ärratunda. Rabbanööri külles leitakse sagedast walle sõlmed, mis rohkemast süldi kōkkooggomisest ühte kohta siginewad, ehk, arwemast, tõssised sõlmed, mis lingosilmukse läinud nabbanöörist sünniwad. Rabbanöör wõib lodud korralt üllelija pikkuse ehk lühhiuse läbbi kõrwale minna. Tema on mõnikord nõnda peenike ja nõdder, et ta hõlpsalt katti lähhäb; mõnikord jälle wägga jäme raswast ja rohkest süldist ümberkaetud. Harrilik seisab nabbanöör wallaliste loomawee sees, agga mittoforda ka lingus lapse kaela ehk mu kehhaosjade ümber (nabbanööri ümberlingutus). Tema wõib ka, ja se on wägga halw luggu, eesfeiswa lapseossa kõrwas nähtawale tulla (nabbanööri ettekukkumine). Nisuggused otodub korralt teisite käiwad juhtumised wõiwad, oma lähhendust möda, suuremat ehk wähhämat wiwitust sündimise jures teha.

Emakoof.

Emakoof, üks lihane tomp, kus sees nabbanööri werresooned wõssust ajawad, on ümmargune ehk piffergune ühhe taldreko surune, keskel paksem, kõrwades õhem, seestpoolt sille muñanahkatega ülekattatud, wäljaspoolt lapskoea wasto käänatut külles torre ja orglik. Rabbanöör waob harrilik keskel emakoogi

koogi sisse, agga sagedast jookseb tema ka sõrweeti emakoogi sisse. Enamiste on emakoogi asse lapskoea põhjas nattuke parremal pool, siiski wõib tema ka teiste paikatesse kinni taffistada, ja isseärnanis ka emakoogi liggidale, mis läbbi sagedaste häddaõhtlikud werreoatused ja wiwitused sündimise jures tullewad.

Muñanahkade fot tulleb sündimise jures kui looma-põis (looma-raf) tähhele panna. Enamikoogi Looma-põis. nabbanööri tükkiga ja muñanahkade ühhes koos nimetatakse ka pärrast-sündimine ehk lapsepärramised.

Kui kassitud ehk weel enam lapsi lapskoea koopas on, seisab enamiste igga laps isseärnanis oma muñanahkades ja on temal oma nabbanöör ja oma pärris emakoof. Arrolisel juhtumisel leitakse ka mõnikord, et kaks ja enam lapsed ühhe muñanahka warjo allawad, et emakoogid koos rippuwad ja nabbanöörid agga üksnes lahutatud on. Wägga arwast juhtub luggu, et emakoogist üks ainus nabbanöör wäljatulleb, ja enmast siis jaotab.

§ 12.

Lähhäb enneaegsel sündimisel (eksiline-sündi Toores loom. mine, Abortus) loom esimestel raskejalguse kuudel ärra, siis leiame meie tedda, suurema ehk wähhäma kaswuga, ühhes karwases warjus. Sesinane korre warri on kolmas muñanahk, mis kadduwaks nahhaks kutsutakse ja sel aeal weel alles on. Temast siggins emakoof, ja se nahk kaub iljemine neljandamal ja wiendamal raskejalguse kuul opis ärra.

Sünnib laps pärrast kahhekümne kahheksama nädala enne 40 raskejalguse nädala lõppetust, siis nimetatakse tedda: üks warra-aegne (enne-aegne). Tema on kergem ja weikem kui üks wäljakantud laps, teeb nõdremaid liigutusi, pիրիսեբ enam kui et ta kiffendab, maggab enamist ühtepuhko, ajab arwast filmi lahtri, ei wõi koggoniste ehk üksnes

wagewalt imeda. Tema nahhakarw on tumepunane, moffad sinnised eht kahwatanud, ülle kõige kehha on lapsel lühikesed willakad karwad; küüned on wägga õhukesed, siinakarwa läbbipaistwad, painowad. Need märgitähhed sawad enam eht wähhäm wälja astuma, sedda möda, kuidas laps kaugem eht liggidam eme loodud raskejalguse lõppetust ilmale tulli.

§ 13.

Küpsse loom. Üks neljakümmema raskejalguse näddala lõppetusel sündinud laps on küpsse (aegne, wäljakantud), need üllemal enneaegse lapse kohta nimetatud märgitähhed on täielikult ärrakadunud; nina ja kõrwa kõmpsluud, küüned on kindlamad ja wiimsed ulkawatad pikemale kui sõrmeotsad j. n. p.; laps on tuggew, terrane ja wähhämalt 6 naela raske ja 4½ jalga pik. — Agga peafondid ei olle ka küpsse lapse jures weel kofko kaswanud, waid neiad lastewad ennaft, wastastikkotsufawa sõrmedes (õmblused nimetatud) üksnes pehme ossade läbbi ühendatud, õlpsalt üksteise ülle nihutatada, mis läbbi pea sündimine wägga suurt kergitust leiab. *Sõmbelused.* Ses ossaessise ülle seisab üks suurem neljanurgeline, pea kuflataguse külles üks weitem kolmenurgeline amwandus kontide wahhel, mis ka üksnes pehme ossade läbbi kinnikattetur on ja suur ja weike wontanelle nimetatatse. *Wontanelle.*

Sõmbelused kaswanwad ilja aego pärrast sündimist kinni. Wontanelled fulguwad wast eßuresel, mõnikord ka weel wast teisel ooaastal kinni.

§ 14.

Kuidas raskejalgne ennaft peab hoidma. Raskejalgsel naisel on mhästi omas rüppes idda-newa looma wasto, nõndasamoti kui emal sündinud lapse wasto, emakohhut täita ja emaarwo näita. Need-sinnatfed emakohhuste täitmised übbe raskejalgselle on, et tema ennaft kõige eest peab hoidma, mis loomale kahjolit, ja kofit teeb, mis õnnelikule

wahhagamisele ja lapse terwisele kassuts wõib tulla. Illeältsa tulleb raskejalgsel neid järgiltullewaid õppetusi tähhele panna:

1) Raskejalgne hoidko ennaft wihhastuse, ehmatuse ja mu ärkäise meelesiikumise, kofisugguste hümude kühhotuste, ja wägga raske tö eest, nisamoti wägga saggeda ja mõistmata mehhega ümberkäimise eest.

2) Tema ei pea wägga paljo istuma, waid peab iggapääw tuule käes oma kehhalikmeid liigutama.

3) Tema katko oma kehha aasta-aega ja harrinud kombat möda, agga ühtlase ka oma praegust järgi möda; hoidko ennaft kõhhu, sugguossade ja rindade külmetamise ja kõige eest, mis neid kehhaossasi pigistab ja waotab.

4) Söögis ja jwogis jägo tema harrinud kombe järe, agga wiimastel kuudel hoidko tema ennaft puhkete ajatwa asjade eest. Seisab ütski roog tema sübdame wasto, siis ärgo söwgo tema mitte wäggise; on temal issekikusi ihhaldufi, siis waigistago tema neid, kui hümistud asjad kahjota on.

5) Tema murretsago wõimalikkult kehha puhtaks pidamise eest; agga wägga pallawat sauna ja jallawet ei tohhi tema tarwitada.

6) Tema murretsago korralise rooja ja kusse-tuhhenduste eest, ja hoidko ennaft nimelt selle eest, et neid tühhendusi meelega mitte wägga kaua kinni ei pea.

7) Mõtleb tema oma last isse imetada, siis pidbago tema selle eest murret, et rimma-nippud kofsumad ja tuggenewad, mis tarwis am temale sedda eespool pikemalt (§ 54.) antud õppetust peab juhhatama.

Saiglikkuisi järgidest raskejalguse põlwel, ja mis ämmal seal jures on teha.

§ 15.

Raskejalguse põlwes astuwad saggedaste mitmesuggused terwise seggadused liikuma, mis, ford

waewalised, agga pissokese abbi läbbi wõitwad fergitust sada, forð jälle kõige suuremat hõekandmist tarwitawad, sest et nende läbbi raskejalguse põlwele kahjo wõib siggineda. Siin nimetame:

Raskejalgsede
ofsendamine.

1) Raskejalgsede ofsendamine. Æm peab nõuu andma, et üksnes fergitseetawat toitu tarwitakse, ja korralise kehha arwanduse eest, kui sedda peaks puduma, klisteeri läbbi murretsfema; kõigeüllemalt wõib tema weel käsida, et süddame alluse kõhta wiinaga pestakse. Kui ofsendamine siiski pikemalt kestab, wägga karrä ja jõuu peale kaidaw näitab, siis tulleb arsti käest nõuu otsida.

Kehha um-
busest.

2) Kui raskejalgsede kehha-arwandus wägga laist on ja üksnes agga kolmandamal, neljandamal päwal tulleb, siis wõib æm klisteeride läbbi kas weest, ehk õlliga seggatud seebiweest lovdud tallitust korrale aidata. Sal ei olle æmmal lubba siin sissemesi arstirohtust tarwitada, waid tema saatto raskejalgsede arsti jure abbi otsima, kui klisteerid ei peaks aitama.

Ruffemise kin-
nipidamine.

3) Ruffemise kinnipidamise jures ei tohhi æm ialgi mingisuggust kuffele ajawad rohtu sisse anda, waid tema tarwitago üksnes kateetrid ja murretsfego warmalt arsti abbi, kui kateetri sissewiimine temal ei peaks forða minema.

Saggedaste wõib naine, kes püstiseistes kuff wälja ei wõi lasta, pikkali maas sedda tehha, ja nimelt põlwele ja kätte peale toetatud seisatusel, ehk ütelda: neljal jalgel.

Rippakõht.

4) Rippub kas ekfilise peffeni ehk lapskõea seisatusel läbbi kõht wägga eddespidi mahha (rippa-kõht), siis andko æm nõuu kõhufidde ümberkõita, pango isse fidde ümber ja waatko seäl jures selle peale, et fidde ilma pigistufeta ja koormamata kõhtu ühhetassa ülleskannab.

Jalgade
ja saggussade
paistetuse.

5) Tulleb weepaistetust jalgade ehk saggussade külgi, mis saggedast wägga suureks lähhab ja se läbbi tunnetaw on, et sõrme waotamise kõhhal kae-

wandil järrele jääb, mis wast pikkamiste ärrakand, siis andko æm raskejalgsede nõuu, enam pikkali olla, murretsfego parraja soja eest paistenud offabele ja korralise roojatühhenduse eest. Lähhab paistetuse wägga suureks, siis murretsfego æm arsti abbi.

6) Saggedast sigginewad jalgade ja wäljaspidise saggussade külles, mõnikord ka perse ümber, werre-aadrite tõlmed, sest et lapskõea pigistuse läbbi suurte sponte peale werre taggasiojamine kinnipeetakse. Æm murretsfego, et ka nisuggused raskejalgsed enam pikkali kui käies, istudes ja seistes olleksid, ja mähkigo jallad ei mitte wägga pinguliste kinni. Need werreaadrisõlmed on nimelt sündimise ael wägga tähhele panna.

7) Wallud puusades ja reites astuwad saggedast raskejalgsede lõppul liikuma, ja tullewad sest, et lapskõdda suuri üddisooni (Merwusi) pigistab. Seäl ei wõi mitte teiste aidata, kui et raskejalgne wõimalikult paljo pikkali olgo; pikkali olles on wallud enamiste wähhamad.

8) Käiwad raskejalgsel sooled kubbemes ehk nabba jures wälja, siis tõmbawad nemad harrilik raskejalgsel eespool kõhufuseina wasto seiswa lapskõea wäljawennituse jures taggasi. Sellepärrast ei olle wäljakäiwa sissikõndade paelte kandmist raskejalgsede ael mitte tarwis, waid peab neid, sest et nemad tuggewa pigistuse läbbi kahjo wõitwad tehha, eedasi jõudes raskejalgsel mahhajätma. Nisuggused raskejalgsed ei tohhi sündimise jures mitte paljo wäitada, muido wõitwad sissikõnnad wäljatulla ja näppistusse jääda.

9) Niinawerre ojamine peaseb saggedast raskejalgsel, ja mõnikord wägga karrädal kõmbel, liikuma. Harrilik tunneb raskejalgne sesugguse werreojamise järrel fergitust, ja sest ei olle suuremat luggu, sellepärrast ei tohhi werreojamist wäggise kinnipidada. Æksnes ülleliugsel karräduusel wõib katsuda werreojamist külmatwee sisse kastetud rätikutega ehk niinasse

Kadrisõlmed.

Puusawallo.

Wäljakäiwad
sissikõnnad.

Niinawerre-
ojamised.

tõmmatud külma wee läbbi waigistada ja peab aega-
wiitmata ühe arsti käest nõuu küsima.

Werreojamised
sündimise-
oskajad.

10) Mõnikord käiwad, kuidagi nimetati, ku-
asjad ka raskejalguse ael omal korral; nemad tullewad
siis, kui mitte raskejalgstel naistel neljast nelja
nädalani, ilma iseliko juhtumisi, ilma kange walluta
ja ilma et emako-su seal jures laiemale wennits,
taggasi. Sesuggune luggo on, kui ka nattuke seadust
wasto, siiski häddaohhuta, ja ei olle seal jures mid-
dagi muud tarwis, kui et raskejalgne sel ael rahhul
pikkali seisab. Sellest ku-ojamistest peab neid werre-
ojamisi ärrawahhendama, mis karrada meeletuskade
peäle ehk wäjaspididiste ehk seestpididiste wiggatage-
liste asjade läbbi walloga ja ford suurema ford
wähäma haiguse wiimaga tullewad. Nemad on
essimeste nelja, wie kuu sees ekiliko sündimise
(Abortus) eesmärgid, iljemal raskejalguse ael tulle-
wad nemad seläbbi, et emakook enne aego tükkati
lahtriarrueb. Misugguse werreojamise jures wennib
ikka lapsewoe-su nattuke laiemale. — Sündimise
wastojärkse luggude jures saab § 39. sellest juttu
ollemas, mis am nisuggusel luggul peab teggema;
üllemas asjaks jääb, et tema wõimalik kiirelt arsti
abbi senna murretsfego.

Mineestused
ja krampid.

11) Raskejalgsede mineestuste ja krampide jures
tulleb kõige essiteks selle eest hoolt kanda, et naised
mahhakuftudes ehk käsfi pekstes emestele wigga ei
teeks. Uu katsugo külma wet peale purskades
mineestanud jälle ellustada, ja palja pihhopesa ehk
willase rätikto derumifega krampisid waigistada, ja
murretsfego, kui mitte ruttulist parrandust ei tulle,
arsti abbi senna.

Raskejalgsed
surnud.

12) Tulleb raskejalgsede, olgo ial mis juhtumise
läbbi, äktilist surma, siis on sagedast weel wõima-
lik, et last ehk wõib ellus pidada; selleparrast kandko
am murret, et wõimalikul kiirusel üks sündimise-
aitaja (arst) senna tuakse, kes kunslikult lapse lahhu-
tamist emä küllest wõib ettewõtta.

Senni kui sündimise-aitaja tullemisele peab am
kõiti katsuma, mis ehk agga warjo-surnule jälle
ellustuseks wõib saada; purskamised külma weega,
sinnepi-plaastrid ja pallawad kirowid jalgade külge,
süddame koha wiinaga deruma, kangest seebi weest
klisteerit panema. Kui ei olle ka mitte wõimalik,
ellotähtesi wäljakutsuda, siis murretsfego am ommetegi
parraja woega ja hea affeme eest peält nähhas surnule,
knnni arst senna jõuab ja pikkemalt juhhatab.

13) Saps wõib emaihhus ka haigeks jääda ja
ärtasurra. Se lapsefurremine saab sagedast kahjo-
liko asjade läbbi, mis emä külgi putusid, sigginema,
sagedast jälle raskejalgsede haigliko issekorralise olle-
mise läbbi, nõnda et mõningaid naisi leitakse, kelle
loom eestmistele ifke ühhel ja selsamal raskejalgsede
ael ärtasureb. Looma furremine raskejalgsede esse-
mise polejao sees lähhab emamiste teadmata mõda
ja ekiline sündimine juhhatab wast meile, mis oli
juhtunud. Wägga arwast tunneb raskejalgne seal
jures kange külmarärrinat ehk murdo haiguse wiim-
ma, on naural meelel ja kurb, ja tähhändab sedda
tundmist, kui seisaks üks raske surnud tomp tema
tehhas. Need mineetatud näitused astuwad lapse
furremise jures raskejalgsede teise polejao sees selgem
arwolikuks, ja nende korwas tähhändab raskejalg-
ne, peäle sedda kui mõnikord karrataid lapse kis-
kumisi (krampisi) enne ollid kaimud, ühhekorraga
lapsekiikumised otfa löppewad, kōhto kōkõwawad ja
rinnad ärranartsiwad. Selle õnnetuse ärrakelami-
seks ei wõi, peale sedda, mis üllemal (§ 14.) raske-
jalgsede hoidmise parrast üleülitse juhhatati, am oma
poest middagi tehha.

Lapse surnud
emaihhus.

Nimetatud märgid looma ärtasurremisest ja sur-
mast ei olle ka mitte iggaford tõttelikud; selleparrast
ei tohi wägga ruttata, looma kōhhe surnuks arwa-
ma. Agga ial argo uskaldago am, ei siiski mitte,
kui lapse surn wõimalikult selgest ärratuntaw olleks,
katsuma hakkata, sissemise rohtude läbbi surnud looma

Föhhu-pres.

Föhhu-presits nimetatasse sedda wältamist, mis hinge kinnipüüdamise läbbi — nõnda kui föwwa, raste rooja tühhendamise jures — tahtmiseta toimetasse, ja mis nõndasamoti ka sündimise jures lapselõbba tema kofkofistumistel toetab.

Peale sedda, kui rastejalguse wiimse nelja nädala pikkusel lapselõbba alla on waunud ja lapse pea pekkani sissewiimise peale ennast kinni on pannud, tulleb nüüd neljakümnema rastejalguse nädala lõpetusel walludega (wäitustega) sündimine kätte. Seal jures peame wie jaggudele, sündimise-aegadele, wahhet teggema.

§ 48.

Esimene sündimise-aeg.

Esimene sündimise-aeg. Wallud on sün agga nõrgad näppistused. Nemad tullewad pikka aea pärrast taggast, teelawad üksnes oma wältamise aeat käämist ja rääkimist, tewad peaaego jubba killebaks trügitud lapselõbba kaela opis kadduwaks ja arwan-dawad emako-su nõnda laiale, et jubba muunanahkasi wõib läbbitunda (teädaandwad ehk ettewalmis-tawad wallud). Seal jures tulleb rastejalgsele teadmata kartus peäle; tema peab saggedast kusselle mihiema; ematup imitseb tohlemine illa wälja, on kääkatsumisel soem ja wennid laiemaks.

Sellesamasse aea pikkus kestab kolm ehk kaksteist-kümmend tundi ja on esimestkorda lapselõbba jures pikkam kui selle jures, kes jubba lapsi ilmale tenud.

Um peab, kui tedda tühhe lapsehädalise jure kutsutatse, wõimalikult ruttama ja kõi asjad, mis tema seal tarwitada wõiks, kohhe kasa wõtma, sest et tema lapsesünnitaja jurest enam ärra ei tohhi minna, enne kui sündimine lõppetatud saab. Senna tulles nõudko am järrele, kui sedda ennemine ei olle tallitanud, kuiwa lapsehädalisel endised sündimisef ja nende käigid on olnud; siis püüdko temä täleliko

sündimiseabbiikto läbbikatsumise läbbi selget otsust saada, kas sündimine tõeste on allustanud; kas wäitused kotta peal käiwad; kas lapse-seisatus ja pekten head on; kas sisse- ja wähaspool sugguossades, persee ehk muudo kuskil mädagi wiggalist leida on, mis sündimise kääti wõiks wõtutada. Am lapsehädaline mitte ilja aego rooja ei peats ollema tühhendam, siis pango am temale soeast weest ja õllist üks klisteer. Um lasto kõi piggistawad riided seljast wõtta ja seädko naise juffed nõnda, et nemad mitte wägga sassisfe ei lähhä. Tema lubbago lapsehädalisele ümberkäia, ka nattu te toitu wõtta, kui sõi isse peats ollema, püüdko naise süddant rõemus-tada ja jubba sin, nõnda kui kõi gel sündimise aeat, lahke wõistliko juttuga naist trööstida. Siis murret-sego am külmä ja soea wet parrajal ossal, iht wannu ehk künakest lapse peesemise tarwis ja üks tühhi riist, kuhhu pärramised sisse wõib panna, kätterättikud, seepi, õlli ehk soolamata raswa; tema pango kõi ennesele kää järrel walmis, mis temal sündimise käigil tarwis wõiks olla, kui: klisteeriprits perse ja emako torroga, kateeter, nabbanõõri-käärid ja nabba-paelad, nabba-lappisesed, nabba-siddime ja pessu-riideid lapsele, wiimaks pessoriideid ja föhhusiddet nurga-naisele; kui föhhusiddet ei olle, siis tehko tema kätterättikust siddime. (§ 55.)

Wiimaks walmistago am sündimise-asset, keeglikorralise ehk agga pissut korrawasta esiw sündimise jures wõib seddasama sängi, kus lapsehädaline maggab, tarwitada; seal pannakse senna kotta, kus perse ja sugguossad seisawad, üks wahharie ehk wana linast riet alla, et märg sängist läbbi ei lähhä; selle peale pannakse üks heina-kot ehk matratis sängi-pealmise jao sisse ni pikkalt, et sünnitaja perse weel senna peäle seisma jääb, jallad agga jubba ille ullatawad, ja selle allusasseme peale pannakse pikkemalt padju ja trulli mäsitud riideid riistluule, sehale ja peale toets. Salgotsa pannakse üks mädal pingile ehk üks

Sündimise-
asse.

fõrwast kofko mäsfitud riide-paf fängi-jalgotsalaua wašto, nõnda et lapsehäddaline, põlweid nattuke kehha wašto tõmmatud ja laiale aetud, labbajalgadega ennast parrajalt fenna wašto wõib toetada; pikkemalt feotakse fängi jalgotfa üks kätterättik ehk ohhelik, et lapsefünnitaja wäitamisel sest kättega kinni wõib pidada. Lapsefünnitaja fugguoffade alla pannakse weel mõned liinased rättikud, misga fündimise jures wälja jookawat märga wõiks ülleswõtta. Sündimise-fäng peab kas wallaliste toas, kust am peälegi fõit ülle-tarblitud (waatajad, lapsed, ellajad ja muud) wälja-ajanud, feisma, nõnda et mõllemilt poolt fängi jure wõib minna, ehk kus ni paljo ruumi ei olleks, seal feäbko am woodi wähhemalt nõnda, et tema offa-wama kä järrel feisab.

põigiti-affe. Põigiti-seisatuste ja mu suremate wastoofs-litube luggude jures, mis fennakutsutud fündimise-aitaja kunstliko abbi tarwitawad ja mis am wõimalikult warra peab õppima ärratundma, peab am põigiti-asset walmistama, kuidas siin juhatakse. Üks woodi pannakse pikil seina wašto, woodi sisse heinakot ehk matrats, mis nattuke sõrwa ülle ulla-tawad ja ni kõrged peawad ollema, et fängi ees istuw fündimise-aitaja parrajalt lapsehäddalise fugguoffade külge ullatab. Lapsehäddaline istub niimetud affeme peale nõnda, et fugguoffad allus-kotti sõrwa peale feisma tullewad; ristluu, selg ja pea saawad alla pandud padjade läbbi hästi toetatud, ja oma jallad panneb naine kahhe tooli ehk pingi peale, mis ni kangel teine teisest peawad feisma, et fündimise-aitaja nende wahhele wõib istuda. — Põrrandat lapsehäddalise al ripputakse pakfult liiwaga ülle, ehk pannakse üks tühhi riist alla, kuhhu sisse märg wiib walguda.

Lapsehäddaline peab iffa kerge waibaga (teffiga) kinni kattetud ollema ja winge ruule lõhna ja külme-tamise eest üllepea warjatud saama.

§ 19.

Teine fündimise-aeg. Wäitused (wee-wäitused) lähhawad tuggewamaks, faggedamaks, sunniwad naist, kätte abbi ennast üllestoetama; emako-fu weenib enam ja enam wälja, tema läbbi wõib igga wäituse jures looma-weest punnile aetud muñanahkade, looma-põie, ettetungimist ärratunda (põis affutab ennast); wäituste wahheaal on muñanahhad löd-wad ja nüüd wõib nende läbbi laiemale awwandatud lapsefoea suus lapse pea, ka weel tema wontanellid selgest ärratunda. Wiimaks on emako-fu sumokfad ärratrigitud, emako-fu feisab täielist laial, ematuppe illa on werrest wärwitud (jubba märgib). Põis feisab wäituse aal ja wäituse wahhel punnis ja etteatud (põis on puhkemisel). Nüüd puhkeb põis ja selge kohhinaga wolab üks offa loomawet, mis lapse pea ees feisis, wälja (effimesed weed), teine offa (teised weed) jääb sisse taggasi ja feisab weel lapse kehha ümber.

Nüüd tohib am üllepea agga arwast ja üksnes ifselikkul korral wäituse aal läbbikatsuda, et tema põit mitte wägga warra ei puhkaks, siis peab tema jubba nüüd lapse seisatusest selget arro katsuma sada. Põisfeisatuste jures (§ 35.) peab kui wõimalik weel enne põie-puhkemist kunstlikko abbi toimetama ja selle-pärrast aegsast üks arst fenna tallitatud saama.

Selle fündimise-aea hakkatusel tohib lapsefünnitaja weel jallul käia ja am wõib temale lubbada, wallaliste ennast liigutada, ilma et tedda ommetegi omast filmast kautab. Kui põis puhkemisel, siis peab lapsehäddaline fündimise-fängi heitma. Kui lapsefünnitaja mitte kusta ei wõi, mis sel fündimise aal mitte arwast ei juhtu, siis tunnukse kussapõis häbbeduse fondi ülle punnil ja seläbbi tõusewad mitmesuggused waewad; seal sadab abbi, kui lapsehäddaline ennast, kuidas jubba üllemal üteldi, nelja-jalgse kombel mahhalamab, siis jookseb faggedast

fussi wallaliste wälja. Kui se ei aita, ja waewad rasked on, siis tarwitago äm kateetrid (§ 51.). Pöiepubkemiise peäle peab äm lapsesünmitajat ette walmistama, niimelt kui üks effimeflast: sünmitaja tema ettejuhutub, et naine ennast mitte ei ehmataks. Äm piddago hästi luggu, kas töttelik ehk agga walle looma: wessi wäljawolab.

§ 20.

Kolmas sündi-
mise - aeg.

Kolmas sündimise: aeg. Ikka tuggewamalt ja sagedamalt peäle tulles wäitused kurnawad enam lapsesünmitaja jõudu, tema lähhab pallawaks ja higgitsiks ja peab harrilik häddatungil appiwäitama kui kehhatühhendusele; kussi ei sa mitte arwast wäituse ael kussepöiest wäljapigistatud; mõnikord tullesw sääremarjade krampid ja ka offendamine peäle. Wäitused ajawad lapse pea lapseskoew koopast emako: su läbbi tuppesse ja weikesse pekkensisse alla (sisseajawad wäitused). Kui pea keskel lapseskoew suus seisab, siis ütteleb: „pea seisab kroonimises.“ Lapse peanahk kortsus wolti, kondid nihutawad ennast üksteise ülle ja, kui se sündimise: aeg pikkalt kestab, siis siggineb täielik paistetuse pea külgi (pea: paistetuse). Süggawamale ja ikka süggawamale tungib pea allaspoole, panneb ennast siis tammi wasto kinni, ajab tammi pingule ja tulles nüüd tuppe: sisseminikul nähtawale (tema tulles sisseleikamisele).

Äm wötko warsti pärrast wee ärramiinikut läbbikatsumist ette, et, kui temal seie sadit wöimalit ei olnud lapseskoewust ärratunda, nüüd selle ülle selgust saaks. Pöigite: seifatustel, persse, põlwe, ja jalla: seifatustel saatto tema wiibimata arslitko abbi järrele (§ 34 ja 35.). Pikkemalt pango tema tähhele, kas pea, persse j. m. t. kõrwas weel middagi teist lapseskoew ehk nabba: nõbri wäljatulles, et seal jures tarwilitko abbi wöits tehha (§ 38.). Tema peab illepea sagedamast ja ikka wäituse ael läbbikat-

suma, et sündimise ebdasimiinikut teadust saaks, ja et sündimine mitte koggemata ei tulles.

Si mitte kogoniste tohhi lapsesünmitaja sin oäna affemelt ärraminna, agga äm wöib temale lubbada sowimist möda, sellile ja külleli, paddi põlwe wähhel, pikkali olla, kui mitte isseärralitsid järgud sedda ei peaks keelama. Lapsesünmitaja wötko sängi jalgotse külgi köidetud kätterättikutest kinni, et parremine wöib appiwäitada. Se wäitamine tulles tahtmata, ja ämmal ei olle tarwis seal jures sündida, mis tema niimelt effimesel ja teisel sündimise ael koggonist ei tohhi. Kui lapsesünmitaja wäitades oäna peat taggasi wiswab, siis keelako äm sedda teggemast ja toetage parremine peat wasto; hammustab naine karradast hambaid kofko, siis andko äm temale kätterättiko otse suhhu, mis peäle ta wöib hammustada, et ta oäna hambaid ei wigga: tak. Käitwad naisel sooled wälja, siis peab tema wöimalikult wähhä issewäitama, mis äm temale öppetago. Lahtet trööstimist ja julgustamist on sin naisele wägga tarwis.

§ 21.

Neljas sündimise aeg. Wäitused käitwad surel karradusel (wäljaajawad wäitused); lapsesünmitaja wäitab tahtmata täie rammuga abbiks, temal tulles pallaw ja higgsi, silmawaatmine lähhab wöeraks (wirtsiks), tema ihkub ehk küssendab, hädda tungib sittale ja kussele, sagedast ka offendusele. Sisseleikamisel seistes pea tungib karradast tammi wasto, tam lähhab ikka pingumale, õhhemaks, tuppe: sisseminikul wenib ikka laiemaks. Weel astub pea iggal wähhäaeg wäituste wähhel jälle nattuke taggasi, wüimaks on tuppesisseminikul täielikult laiale aetud, wäitustest ettetungitust pea ei pörka mitte enam taggasi (tema tulles läbbileikamisele), warsti selle peale saab tema ühhe karrada wäituse

Neljas sündi-
mise - aeg.

läbbi ilmale toodud (teäna leikab läbbi). Pea läbbileikamisega tulleb nattuke puhkamise aega; pea pörab ennast näoga ühhe reie wasto, siis sawad ühhest uest wäitufest öllad ja köid lapsetekha wälja aetud, lapsoga kuffub weel järreljänud loomawessi (teised weed) wälja. Laps hingab ja kiffendab ühtlase.

Sel sündimise aeal on ämmal reeglimõedulised sündimise jures effiteks tarwis teggewat abbi tehha.

Tammi wasto
toetamine.

Teäna toetab tammi wasto; selle tarwis panneb teäna oma käälabba nõnda tammi wasto, et teäna sõrme-tega persset kattab, kääpekkaga häbbeduse paelufese külles seisab. Sgga wäituse jures waotab teäna ellast wasto, ja nimelt taggant ettepoole, ei mitte alt üllespoole, ja lassab wiimaks läbbileikamise jures, ühtepuhko ellast tammi wasto waotades, pea oma kääpeffa ülle wäljalibbiseda. Um peab selle eest hoidma, et mitte läbbileikawast peast teäna kassi paigalt ärra ei waotakse ja warjota jänud tam siis löhki ei karrise. Pikkemalt ei tohhi teäna kät, pärrast sedda kui pea sündinud, mitte ärrawõtta, sest et ka öllad tammi wõiwad löhkuda, waid teäna lasko, nõnda kui peat, nisamoti ka öllad pikkemwältawal ellal waotusel tammi wasto, kääpeffa ülle libbiseda, ja wõtko siis kääga lapsopersset wasto.

Kohhe pärrast pea sündimist katfugo äm oma wallalise kääga lapse kaela läbbi, kas ehk mitte nabba-nöör lingus kaela ümber ei olle, et õigel aeal tarwilikko abbi wõib tehha (§ 38.), ja toetaga selle kääga nikaua peat kui kehha on sündinud.

Seisab lapsesünnitaja külleli padjaga (ehk riide-pakkuga) nattuke kehha wasto tõmatud põlwele wahhel, siis toetab äm tammi, et teäna kääpeffa tammi peale panneb, põigla üllespidi, teised nelli sõrme tihti üksteise külles seistes allapole keerab, ellaste wasto waotab ja pea ja öllad põigla ja nimetis sõrme wahhelt läbbi lassab libbiseda, ilma et kääga tammi küllest lahti lassab.

Sawad pärrast pea sündimimist wäitused wägga kauaks seisma siis derugo äm ringiskäiwa kää liikumistega tassaillofeste lapsesünnitaja köhtu, ehk lasko üks abiline sedda tehha.

Kui öllad korralisel pea seisatusel ja wäituste käigil mitte ei tahha tulla, siis ei tohhi äm pea küllest tõmmata, waid teäna weddago häbbeduse praod taggapool offas ühhe sõrme lapse kõrwas sisse, katfugo kaenlaalluse auko finni saada, piifko sealt läbbi, painotago siis sõrme konksokujuliseks ja tõmmako nõnda ölla ellast wälja.

Suhhatatud kombel mõllema kättega wasto wõetut lapse panneb äm sellile emä reite wahhele, puhastab weike sõrmege illa sukoopast ja murretseb, et peäle kattatud rättikud ehk loomawessi last ärra ei lämmata. Siis katfugo äm köhhukattete läbbi, kas lapsesõdda ennast hästi kokko on tõmbanud wai mitte (§ 39.), ja kas mitte weel teist last teäna sees leida ei olle (§ 40.).

Kui nüüd nattukese aea pärrast nabba-nööri pöfsumine ärrakaddunud on, siis siddugo äm nabba-nööri kämla laiuselt lapse küllest kaugel finni ja leigako tedda nüüd kahhe sõrme laiusel allamal pool siddumist kattki. Kinnisiddumise jures panneb teäna tähhele, et siddu parrajalt tuggew, et sõlmed kindlast kokko tõmmatakse ja et, kui siddumise jures siiski pael peaks kattema, teäna kättega mitte wälja ei libbise ja seäl jures lapsele wigga ei tee. Sal ei tohhi äm nabba-nööri kinnisidduda, enne kui pöfsumine ärrakaddus; nisamoti ärgo jätko teäna, kui arwab, et weel teine laps emäihhus on, nabba-nööri kämla laiuselt alpool effimeist siddumise köhta teistkorda kinnisiddumata ja leigako siis mõllemate siddumise köhtade wahhel nabbanööri kattki.

Pärrast sedda kui laps emä küllest lahutatud on, saab teäna soea rättikute sisse mäsitud, emä sängist wälja wõetud ja ühte warjolise paika rahhuliste mahha pandud.

Nabba-nööri
finni-
siddumine.

§ 22.

Wies sündimise-aeg.

Wies sündimise-aeg. Pärrest lapse sündimist tulleb nüüd wäitustele üks pikkem wähhäaeg; piffa möda tullewad nēmad, agga wāhhāma kārādusega, taggasi, emakoofi lahtharutama ja wäljaajama (pärrestsündimise; ehk pärramiste-wäitused). Sgga wäituse jures astub nattuke werd wälja ja weel pärrest emakoogi arrutamist ja wäljaajamist tulleb nattuke werrewoolamist, kinni lapsekooda ennast enām kofko tömbab ja seläbbi werrewoolawaid sooni kinni panneb. Sest werrewoolamist saab siis iljemine nurgawoodi-õja. Selle sündimise-aega piffus on harrilik ümberpööratud, kui teiste jures, effisünmitajade jures lühhem, enāmsünmitajade jures pikkem, wältab 10 minutid kinni 1½ tundi. Enāmsünmitajade jures saggendamast kui effisünmitajate jures tullewad weel nurgawoodi effimestel päwadel wäitused (pärrest-wäitused) peäle, kui lapsekoea ebdasimimewa kofkotömbamise saatjad.

Pärramiste ärrawõtmine.

Kui, pärrest sedda kui mõned tähhendatud pärramiste wäitused ollid käinud, am ussub, et emakoof lahtharrotatud on, siis siddugo teäma nabba-nöbri lingus ühhe kä ümber, weddago teise kä nimetis- ja kessmise-sörme nabba-nöbri möda tuppe sisse ja wäotago, kui teäma nabba-nöbri nattuke pingule tömbab, sörmedega emakoofi nattuke tahha pole. Kui emakoof õlpsalt ei tulle, siis on sest märko, et teäma weel lahth ei olle ärrrotatud, ja am õotko sellepärrest rahholiste, kui mitte kārādab werrewoolamist sedda seeks (§ 39.) ettekirjutatud abbile ei tungi. Dn emakoof ni kaugele külnud, et teäma tuppessissemimiko läbbi wäljaastub, siis wöttab teämast am mōllemate kättega kinni ja tömbab sedda alla ettepidi tüüri piffamiste wälja.

Am ei tohhi mitte, lapseünmitajat aewastamisele, kōhhimisele, ehk weel wāhhamine wäitamisele sündida,

et seläbbi emakoogi lahtharrotamist ruttumine toimetada; nisäma wāhhä on teämal lubba tuggewast nabba-nöbri külles kiskuda; se ainokene, mis teäma lubba möda wöib tehha, on örnad lapsekoea pōhja öerumised labba kääga, et seddawisi lapsekoea kofkotömbamist kiirustada. Dn ka lapse-pärramised sündinud, siis lasko am tittē-ēma reied kofko panna, pango teämale üks mitmekordselt kofkopandud woodi liina kōhhu peäle ja kāsstigo tedda puhhata. Siiski ärgo unustago am mitte, enne sedda järrele wadata, kas lapsekooda hästi ennast kofko on tömmanud; kas mitte wägga paljo werd wälja ei tulle, et selle wasto tarblikkust abbisi wöiks tehha; kas sündimise läbbi middagi wiggadust sugguossade, nimelt tammi külles on juhtunud.

Wimaks ei tohhi teäma mitte wiwitada, lapse-pärramist, muñanahkasi kui emakoofi, isseärranis emakoogi korredat orglikko wäljastpooist külge, terra-selt läbbiwaatamata jätta, et teäma teada saaks, kas middagi lapsekotta on järrele jänud wai mitte.

Sündinut-lapse rawwitsemine.

§ 23.

Peäle sedda kui lapse sündimine nõnda sai lõppetatud, andko am tittē-ēmale nattuke aega puhkamise mahti ja mingo siis jälle lapse jure. — Teäma walmistago ühhe maddala wanni ehk kinnakese (mōlli) sees sauna (lapse pessemise wet), mis ni soe peab ollema, et wee sisse kastetud künarmukko wasto õige parras näitab, ja nüüd pesko teäma lapse puhtaks.

Sündinud lapsed on rohkem ehk wāhhām ühhe raswase, juustufarnatse illaga üllekattatud; sedda kehha küllest ärraajada ei olle palja weega mitte wōimalik; am peab sellepärrest last õlliga wōidma ja soolata sebiga pessema, et laps täielikkult puhtaks saab. Lapse pea peab wannis sees pessemise jures

Sündinut
lapse
pessemisest.

iffa hoielikkult toetatud saama. Pessemise jures waatab äm järrele: Kas nabba-nöör kindlast seutud on, seal jures hoidko ta ennaft nabba-nööri külles kiskuda ja tuffistada; kas laps korraliste loodud on, kas persse, kuffetorrofsu awwali, kas keel ei olle finni kaswanud, kas kuskil middagi wigga lapse külles on. Panneb äm middagi korrawasto effitust tähhele, siis hoidko ta ennaft wägga, inestamise märkide läbbi emä ehmatamast, waid awwaldago üksnes waifsel kombel suggulastele, mis temä leidnud ja murretsego, et ni pea kui wõimalik üks arst appi saab kutsutud.

Lapse mah-
misteft. Siis wõttab äm lapse wannist ja kuitwatab tedda hoielikkult ärra, et tedda riidesse wõib panna.

Kõige effiteks peab nabbanööri ots ühhe õlliga märitut lappifese sisse mahhitud, pahhemale ja üllespoole ümberwanatud ja nabba-siddemega finnitatud saama. Sesiänane kolme sõrme laiune siddet ei sa mitte wägga pingule finnitõmmatud; temäl peab finnisiddumise tarwis üks pael otfas ollema, kui sedda pudub, siis peab siddeme otfa finniõmblema; ial ei tohhi nõõpnõeladega siddet finnipista.

Muido waatko äm selle peale, et lapse riided kuskil ei waota egga pigista, seal jures agga ommetegi tarblikko warjo ärrakülmetamise wasto annawad. Nõõrade laste jures wõiwad effimestel päwadel kääd ka ühhes finni mahhitud saama.

On laps riidesse pandud, siis pesko äm willo wee sisse kastetut linase rättifuga temä suu seest puhtaks ja pango tedda siis walmistatut fängifese sisse maggama.

Se ei olle mitte koggoniste hea, lapsele, kui temä kiffendab, middagi märga subhu wallada, sest kui tedda iljemine emä rinna külgi pannakse, siis ei tahha temä õlpsalt inema hakkata. Üksnes arrokoral, kui laps nelja kummi kae tunni pärrast weel rinna külgi ei wõinud pandud saada, ja üllelialt kiffendab, on lubbatud, temäle nattuke leiget sukro-

wet anda. Kammeli-tee, Wenheli-tee ja muud nende sarnatfed on arstirohud ja ei mitte toidowarra, sellepärrast ei olle neid ühhe terve lapsele ei mitte üksnes tarwis, waid nemad tewad weel peälegi kahjo. Eddespiddise lapse rawwittsemise jures, mis meie siin warsti tahhame rääkida, on puhtus kõige suurem affi. Laps saago iggapääw wanni sees puhtaks pestud, iggapääw sago temä su willo weega wäljapestud; nabba-lappifene (nabba-narts) peab iggapääw uendatud saama. Wiendamal kummi kahheksamal päwal, ka weel iljemine, kuffub ärrakuivanud nabbanööri-pärra isseennesest lapse küllest ärra; ial ei tohhi äm seal külles kiskuda ja tuffistada, et ärrakuffumist kiirustada. Pärrast nabba-nööri mahhawarri-semist pannakse üks mitmekordselt kockomässtitut nartsokke nabba peäle ja jätakse weel mõneks näddalaks nabba-sidde kõhhu ümber, et nabba wäljatullemist ärrakeelata.

Kusse ja rooja-wäljatühendamisest sittased nartsud ja rättifud peawad warsti ümberwahetatud ja laps seal jures hoielikkult roojast puhastatud saama. — Last peab külma ja tuule-lõhke eest hoitama, agga ei pea tedda siiski mitte ülleliig soealt peetama.

Lapse loodut toit on emä piim, agga kui emä ei wõi egga tahha last isse imetada, siis peab üks am murretsetud saama (§ 25.), ehk last söõdetakse kunstlikkul kombel (§ 26.).

Nurga-naise rawwittsemine.

§ 24.

Kui laps on ärratallitatud, siis mingo äm jälle emä jure taggasi. Temä wõtko heina-kotti ja padjad, mis sündimise affeme ehhitamisel fängi said pandud, titteemä alt ärra, ilma et tedda seal jures paljaks kiffuks ehk paljo liigutaks, ja walmistago üks parras tarwiline affe. Siis pango temä nurganaisele kõhhu-sidde ümber, mis allehale hõlpsat ja ühhetassast tugge

peab andma, ilma et pigistaks ehk weel wähhämalt kehha kofkonõrits (§ 55.).

Ishaldab titteema süa ja jua, siis wõib äm temale kaera-tummi (läbbilastut kaeratango leemet) ja puhhast, ei mitte wägga külma wet anda. Enamist saab titteema kõige essiteks puhkamise järrel iggatsema ja kül mõned tunnid maggama. — Um pango selle peale terrafelt tähhele, et mitte maggamise aéal awwalikko ehk sissemist werrewoolamist ei juhtu, et, kui sedda peaks juhtuma, õigel aéal kõhhe abbiga wõiks walmis olla. (§ 39.).

Lapse rinna külgi passimine ja imetamine.

Nipea kui nurganaine ühest ärfanud ja õnast wässimusest puhkanud on, ei tohhi äm kõhweldada, last rinna külgi pannes. Se ei olle mitte hea, et last iljemine kui 4 kummi 6 tunni pärrast, ehk weel wast 12 ja 24 tunni pärrast rinna külgi painnasse. — Märjaks tehtut sõrme ellal õerumisel astub rinnanip nattuke enam wälja, siis peab tedda lapsele suhhu andma, kus jures nurganaine last õma kä peal peab. Dn laps nippust finniwõtmud, siis wastago ema effimese ja kestmise sõrmega rinda nattuke lapse niina jurest taggast, et laps wallaliste hingata ja imeda wõib.

Nurganaine hoidto õma rinnad külmetamise eest, wõtko neid ka imetamise jures ni wähhä kui wõimalik paljaks, siis ei tohhi tema neid ülleliig soealt piddada. Dn rinnad wägga piima täis, siis peab neid hästi toetama, ja nurganaine olgo isseärnanis sõmiste ja joomise jures kassin. Imetamise jures peawad ikka mõllemad rinnad wahhetatud saama ja nimelt nõnda, et se rind, mis nüüd wiimaks lapsele anti, tullewal forral jälle essiteks saab antud. Pärrast inemist peab rinna-nibbu willo weega puhhats peffema. — Ghmatuse ehk muido karrädate meele-seggaduste järrel ei tohhi lapsele ial warsti rinda antud saada, waid peab enne sedda rinnast piima wäljalüpsma, ehk ühhe teise inimese lastma wälja-imeda.

Kui naine ei wõi ehk ei tahha koggoniste imetada, siis ei tohhi ka last koggonist rinna külgi panna, waid seäl kattetakse rinnad warsti soealt, poomwilladega ehk wattiga, ehk, nende pudusel, lambawilladega finni, ja antakse rindadelle parrajat allustugge; nisuggune nurganaine peab toidowõtmisel kassinam ollema kui imetaja.

Ka nurgawoodioja peab äm terrafelt tähhele panema. Se on essiteks werrine, kue kummi kahhefsa päwa pärrast lihha-wee sarnage, ja wiimaks kumme kummi 14 päwa pärrast waltakas illane. Selle wäljawoolamise üllestõrremitamiseks peawad nurga naisele liinad alla lahutatud, ja neid iggapäaw üks-kord ehk weel saggendamast wahhetatud saama, kus jures äm ikka järrele peab waatama, mis wiisi seshnane wäljaiuitsus on.

Üllepea hoidto ennast nurganaine kõige äffiliste rõemsade ja kurblikkude meele-seggaduste eest. Toidu-wõtmisel olgo tema nimelt effimestel päwadel, kummi piima-pallawik (Milk-Fieber) mõda läinud, wägga kassin; kaera-tum, leitwa ja wee-leem pissut leitwaga ullatab toiduseks küllalte, ja üksnes wägga nõbrade näiste jures saab tarwis ollema, lahja lihha-leemet anda.

Toogiks tarwitago tema wet, mis wägga külm ei olle, leitwawet, weega seggatut, piima ja nende sarnalisi. — Kammeli- ja muie tohtude teewee andmine ei olle mitte üksnes ülleliiga, waid weel pealegi kahjoliik. Essiteks pärrast mõdaläinud piima-pallawikko tohhib nurganaine tuggewamat toitu hakata wõtma; tema peab ennast ja last, sest toit mõub ema piima peale, üksnes pikkamiste õma endise toidule harritama.

Teisel, kolmandamal ehk neljandamal päwal pärrast lapsesündimist tulleb harrilik piima-pallawik nurganaise peale. Seäl jures tunneb naine ennam ehk wähhäm karrädat külmawärrinat, mis peale siis pallaw ja higgi järgiwad. Pallawikko aéal woolab

Nurganaise hoidmine.

Piima pallawik.

nurgawoodioja kül nattuke wähhämine, rinnad paifowad pealeimittewast piimast üllesse ja on faggedast wägga wallusad, kunni laps neid wäljaiñeb. Üks sesugune lihtfordne piima-pallawik ei tarwita middagi pikke-mat ankimist, siiski wõib, kui, mis harrilik juhtub, essi-mestel päwadel pärrast lapsesündimist rooja ei tühhendata, ja mis kunni piima-pallawikkuni koggonist kahjo ei tee: nüüd nurganaisele weest ja õllist üks klisteer panna, et siffitonnad saaksid tühhendatud. Sal ei olle ämmal lubba nurga naisele passandamise rohhto siise anda. Higgitsemine on nurganaisele üllewägga kassoteggewlik ja peab sellepärrast higgitsemist hoolega üllepiddama.

Essiteks siis wast kui nurgawoodioja walgets läh-häb, tohhib nurganaine pikkema aea peäle fängist tulla.

Amme wäljawallitsemisest.

§ 25.

Peab, kui emä isse omä last ei wõi imetada, üks am lapsele wõetud saama, siis peab am amme wäljawallitsemise jures hoielikult luggu tallitama, seal jures on temäl järreltullewat juhhatust tähhele panna.

Um peab üks hea süddamega ja lahkemeelega inime ja ei wägga noor egga wägga waña ollema.

Um ei tohhi paljo warremine last ollema sunnitanud, kui nurganaine, kelle last temä peab imetama. Et üks am kaks last järgmiste imetab, on üks kõlbmata pruuk, mis fallida ei tohhi.

Um peab terve, ja kõiffuggustest többeDEST puhhas ollema, nimelt tulleb karta: sammaspoolsid, süggelisi ja muid kärna-többe, prantsuse többe, tiisikust ja kus tiisikuse idda tunda, ja nisamoti ka langetöbbe. Wiggalised hambad, haifew hingedõht ja haifew jalla higgsi lassewad karta, et terwis seggane on. — Et amme terwisest selget otsust saada, peab am ülle-ültsa temä kehha ja nisamoti temä fugguoffad terra-

felt läbbikatsuma, wiimaste külles tulleb nimelt karta: sammaspoolsed, soolatüüfad, mäddapaised (mäddaniffud), armid ja kange, söbdaw walgeoja. Ugga kõige üllemalt peawad ammel terwed rinnad ollema, ei tohhi kõwawadusi, armist egga sammaspoolsi nende külles olla; rindade nahk peab õrn ja puhhas, nippud peawad korrajärrel loodud ja wäljaseiswad, ei wägga sured egga wägga weiked ollema. Nissa peab parrajast suur ja täis ollema ja pealewotamise jures hea piima wäljapritsima. — Hea piim peab õhhufeweddel, siikas walge ja haifota ollema; üks sõmeküüne peale tilgutut piist jooseb pikkamiste ärra ja jättab walwaka jälje järrele; nattufese wee siise tilgutud seggab ta ennast pikkamiste weega ja wärwib wet ühhetassa, ilma et rasw wee peale tõuseb, ja juustused offad põhja waowad.

Ummel ei tohhi ku-asjad kää, egga temä ka mitte imetamisel jälle raskejalgliffuks jaada.

Ummel peab terve, tuggew ja puhta ihhuga laps ollema. Sal ei tohhi am üht amme fowitada, kelle last temä ei olle näinud ja terwisel leidnud. Kui amme laps ärrasurri, siis peab arst otsust teggema kas amme wõib wõtta, ehk ei wõi.

Um peab ni paljo kui wõimalik omä harritut ellokombeid piddama; temä ärgo seisko tööta, olgo söömisel ja joomisel kassin, ja hoidko ennast meeleseggaduste cest; temä hoidmise pärrast on seddasama meeletulletada, mis emä hoidmisest, kes isse imetab, üllemal üttelei (§ 24.).

Kunstlik lapse-toitmine.

§ 26.

Kunstlik lapse üllestoitmine tarwitab paljo pikkameelt, tähhelepanemist ja nimelt suurt puhtust.

Kõdigest toiduwarradest, mis siin ja seal feeks tarwitatakse, on waidlemata lehha piim kõige parrem

lapsel toidus. Piima wõetakse, kui ial wõimalist ikka ühest ja seitsmest lehmast, mis tüne ei tohhi olla ja head toitu peab saama. Seeki et piim ikka wärske on, saab lehm kolmford päwas lüpsitud. Ülleskeedetut piimale wallatakse esimesel kuul kolm ossa, teisel kaks ossa, kolmandamal üks ossa keedetut wet jure; neljandal kuul wõetakse kahhe ossa piima peale üks ossa wet; wiendamal 3 ossa piima peale 1 ossa wet, ja siis antakse selget piima ikka nattukese (õige nattukese) sukuga magustatud. Sedda, iggaford wärskest walmistatud piima saab parrajal piimasoeal lapsel antud, kas pissukese teelussikaga, ehk ühe pudelikese seest, kuhhu külge imemise tarwis üks elewandi-luust tehtud suutük (mundstük) kinni kõidetakse. Sarwefesed lehmanissaga, ehk õhukeste riide sisse õmmeldut swammiga on kõlwatumad, sest et nisuggused toitumise riistad rasked puhtaks piddada on, hõlpsalt ärrahapnewad, ja siin piima happuksaamise eest kõige enam hoolt tulleb kanda. Nelja ku pärrast, warremine üksnes häddapuhhul, on lubba lapsel weepakki puddi ehk tuggewast läbbikeedetut jahhupudru, iljemine piimaga keedetut tango ja wast kuendamal, seitsmendamal kuul lahja lihha-leemet (kana ehk wassika lihhas) anda, et tedda siis pikkamiste ka muudo toidu wasto harritakse.

Topfikene, imemise-pung, üks weepakki ja sukuga täidetut kottikene, mis wee ehk piima sisse kastetud lapsel kuhhu pistetakse, et last seddawüsi waigistada, on üks wägga kahjolit assi ja peab ni hästi kunstlikko üllestoitumise, kui emä ehk amme imetamise jures, kus sedda mõnikord hõlpo pärrast tarwitakse, iggaford ärrakelatud saama.

Mõnikord juhtub, et emäl, kes isse oma last imetab, wägga wähhä piima on ja sellepärrast, lapsel kõhtu täites, häddapuhhul temale emä piima kõrwas weel muud lissa peab andma. Ka siin on lehmapiim, üllemal juhhatatud kombel walmistatud, kõige parrem.

Ugga et kunstlikult üllestoidetud lapsed, ja ka need, kes emä-rinna kõrwas paljo muud toitu sawad, saggedast mitmel wiisil seetmise wiggadusi põewad, mis arstlikko nõu kibbedast tarwitawad, sellepärrast ei tohhi emä-kooliline siin mitte milgi kombel rahwa õppetatud rohtudega last hakkata arstima.

Haiglikud järgid ja wastokorralised ollemised mis korrapärralist sündimise kätti muudwad ja wiwitawad, ja mis emä-kooliline seal jures peab teggema.

§ 27.

Mõnda kui raskejalgsede jures, nisammui tullewad ka lapsesünnitajade jures mitmesuggused kergemad ja jälle wahhest ni rasked haiglikud järgid ette, et silmapilgul arstlikko abbi peab offitud saama.

Surreb üks lapsesünnitaja, siis on ämmal nisam-^{Lapsesünnitajade surm.} moti toimetada, kuidas raskejalgsede äktilise surma jures õppetati (§ 15.).

§ 28.

Lapsesünnitajade miñestuste jures katsugo äm jälle-^{Lapsesünnitajate miñestused.} ellustamist (miñestusest ärratamist) wasto silmnäggo pritsitud külma wee, peatühhemise kohtade wiinaga terumise ja kätte ja jalgade harjaga nühkumise läbbi toimetada. On werrewoolamist seal jures, siis toimetago tema, kuidas § 39. saab õppetatud. Lähwad miñestused wägga saggedast, wägga pikkale wälta-waks, siis tulleb ikka üht arsti senna kutsuda.

§ 29.

Lapsesünnitajade krampid tarwitawad wägga-^{Lapsesünnitajate krampid.} hooslat tähhelepanemist emä polest.

Sääremarja krampid (koffokiskumised) lähawad ilma rohhišemata muudedut jalla seisatusel möda;

berumised palja kääga ehk willase rättituga wähhändawad frampid.

Krampid lapsesünnitaja ja kõhhus (wastokorralised ehk wallewäitused) seltsiwad ikka sure walluga ja wiwitawad sündimist. Kõlbmata õht, kanged haisud ja paljo karratsemist lapsesünnitaja toas on saggedast nende wastokorraliste luggude siggitajad; sellepärast peab äm neid siggitajaid iggasõhhas püüdma ärra-keelata. — Peäle sebda peab äm nende wiwituste wasto weel järreltullewaid asju katsuma.

Kui lapsesünnitaja mitte kohwijomisele ei olle harrinud, siis antakse temale üks tass tääs musta kohwi jua; on naine kohwijooja, siis wõib temale üks tass tääs soea Kammeli teewet anda; pikemalt derugo äm tema kõhtu soea õlliga, pango soead rättitud kõhhu peale; wiimaks wõib tema weel naisele auro-sauna (§ 52.) walmistada ja Kammeli teeweest üks klisteer panna. Tuhhatud abbiteggemiste mõistlikko toimetamiste läbbi, saab äm wastokorralised ja wallewäitused ruttust õigekorralisteks wäitusteks ümbermuudma; tema ei tohhi sellepärast abbiteggemistega ülleliiga kiirustada, waid katsugo siis wast uut, kui endine ei aita, trööstigo lapsesünnitajast, käästigo tedda kannatlik ja rahhul olla, ja saatko, kui luggu parremaks ei lähä, ühhe arsti järrele.

üleülitse
krampid.

Kõige kurjemad on üleülitse krampid (kõige kehha sees), mis sündimise ael ehk lühhidelt enne, wägga arwast pärast sündimist, peale tullewad. Selle issekomblikko kottokistumise jures saab lapsesünnitaja hirmsast ühhest paigast teise wissatud, silmad pöörlewad pahhempiddi, saggedast astub su ette wahto, otsekui inimesel, kellel langetõbbi peal käib. Krampidekääimiste wahhel tullewad saggedast pikemad ja lühhemad wahheaead, kus jures siiski lapsesünnitaja meelearro wägga arwast taggasi tulleb.

Äm peab kõigeessiteks, kui nisuggused krampid peale tullewad, ühhe arsti järrele saatma. Wahheaeal kunni arsti tullemisele murretsogo tema selle

eest, et lapsesünnitaja enneselle frampide jures wigga ei tee; äm walwago terraselt tema liigutamiste ülle, tõmbago sängi seina küllest, kus wasto naine eneselle wigga wõiks teha, kaugemale, seadko haige nõnda, et tema sängist wätja ei wõi kuffuda, egga sängi wasto ennast ärralüa. On haige keel hamaste wahhele jänud, mis äm werrest sülle sees wõib tunda, siis katsugo tema keelt taggasi liikata ja pango üht linnase riide sisse mäsfitut korki hammaste wahhele. Wägghise kinnipiddamine, liikmete siddumine ja pihhuse waotut pöigla wäljamurdmine on kõlbmatta prugid.

Äm pango Sinnepi-plaastrid särte külgi, andko frampide pealekääimiste wahhe ael ühhe tass tääe Kammeli teewet, ehk kui naine wägga tullipallaw näitab, nattuke happokat jooft ehk sukrowet.

Kõiki pallawast soetawat agga, kui wiina, joodawatwiina ja nende sarnatsid, ei tohhi haigele mitte anda.

Lähheb sündimine loodud rammude läbbi ebdasi, siis täitko äm neid kõigeõmalisi reeglid *) ja pid-dago neljandamal sündimise ael enam kui muido tammi eest murret, mis lapsesünnitaja käärada ümberwiskamise jures hõlpsalt wõiks lõhkeda; pikemalt wadako äm selle peale, et sündinut laps meeletowadako äm selle wigga ei sa, nabbanõõri ei tuffistada emast mitte wigga ei sa, kussapõie peale, mis, kui ta kuffest üleliiga täidetud on, ettewaatlikult lateetri läbbi peab tühhendatud saama.

§ 30.

Wäituste puudus ehk wäituste nõdrus wiwitab lapsesünnitajast. Äm wõib harrilikudel järgidel wäituste siggituseks ja wõimustuseks pehmeid berumisi ühtepidi lapsesünnitaja põhja peale teha. Kui berumised ei aita, siis andko tema lahjast Emawilja trop-

*) Mis wõeras sõna reegel ja reeglid tähendab, sebda juhatab eesõffa.

pidest (§ 57.) kolm tilka sisse, ja wõib teäa sedda annet, kui wäitufi ei peaks tullemä, tunni aea pärrast teistforda anda. Wiimaks wõib teäa ka § 53. juhhatufi möda üht auro-sauna ettewaatliffkul kombel walmistada.

Tulleb, pärrast sedda kui kärrääd wäitufed lapse peat kaugemale eddespidi ei wõinud tungida, jõule karrastufeks loomise poolt targalt seätud, wäitufte puudus kätte, siis hoidko ennaft äm, kohhe oma abbiteggemistega fenna wahhele minna, waid odako ja toimetago wast siis, kui pikkema aea pärrast ifka weel wäitufi ei peaks näitama.

Wiwitab ennaft sündimine hea lapseseitatuses jures kaueminne kui 24 tunni 48 tundi, ehk peäle sedda kui emakofu jubba awwandatud, loomapõis jubba puhkenud on, weel mittu tundi, siis saatko äm ühhe sündimiseaitaja järrele ja walmistago põigitesäng ette walmis.

Wäitufte puuduse jures werreojaga feltfis tallitago äm nõnda, kuidä § 39. saab juhhatatud saama.

§ 31.

peffeni-Kitfus.

Kui äm weike peffeni loomise poolt ülleliig kitsa, ehk mingi teäa sees siggiwa paistetuse läbbi ni kitsaks läinud leiab, et lapsepea koggonist läbbi ei wõi minna, siis peab teäa isse digeforrälisel (reegli-mõedulisel) lapseseitatusel, jubba warsti sündimise allustusel ühhe sündimiseaitaja järrele saatma.

§ 32.

Lapseseitatus sündimise koh-ta arwatud.

Lapseseitatus on kõige suremaks tähhendamiseks sündimise käigile. Kui laps peaga ees sünnib (pea-sündimine), siis on sündimine reegli-mõedul (§ 17.); kõit teised seitatused on wasto forralised (wastoreegli-mõedetud) ja wõiwad ennam ehk wähhäm tähhendawaid seggadusi sündimisele tehha.

Leiab äm, et eesseitaw pea mitte diete peffeni sisse ei tahha allaastuda, siis katsugo teäa terraselt

läbbi, et sedda taffistamist üllesleiafs. Saggedast on pea wasto ja ülle häbbeduse konti ennaft kinnipannud, siis wõib äm seläbbi aidata, kui teäa lapsesünnitaja pealmist kehha kõrgemale seab ja wäljastpoolt pehmest häbbeduse-konti ülle seiswa pea wasto waotab. Kui se ei aita siis lasto teäa lapsesünnitaja põlwele ja kätte peale toetades mõned wäitufed hästi tuggewast toimetada.

Tõutab teisipiddi pea ristlu-konti wasto ennaft kinni, mis nimelt lapsesünnitaja wägga ettepole rip-puwa kõhhu (rippuw-kõhhu) jures wõib juhtuda, siis saab äm naise persse kõrgemale seadmise läbbi sündimise käigi eedafisaatmist paljo kergitama.

§ 33.

Näo-sündimine. Äm saab saggedast jubba loomapõie läbbi eesseitaw näggu niinaft, suust ja silmadeft ärratundmä, agga weel selgemine pärrast loomapõie puhkemist. Teäa toimetab näoseitatusel nõnda kui reegli-mõedulisel sündimisel, ja peab ennaft isseärranis hoidma, et toorel kombel läbbikatsumisega lapsele wigga ei teeks, mis siin näooffade surema õrnuse pärrast paljo hõlpsamalt wõib juhtuda, kui muudo peasündimise jures. Sündimise wiwitus teeb siin, kui ifka, sündimiseaitaja fenna nõutamist tarbliffuks.

§ 34.

Persse-, põlwe- ehk jallafündimine. Riipea kui äm põie läbbi, ehk pärrast põie puhkemist sest selget otsust on sanud, et teäal siin persse-, põlwe- ehk jallafündimisega teggemist on, siis peab teäa kõigewähhamalt nisugguste naiste jures, kes effimeft forda last ilmaletowad, ja nende jures, kellel raskest lapsesündimised on olnud, ühhe sündimiseaitaja järrele saatma, sest et sesugguste sündimiste jures pea, mis kõigewiimaks ilmaletulleb hõlpsalt kinni wõib

jääda ja mis läbbi lapse ellule suurrt hädda ohto wõib tulla.

Sõuab* sündimine enne sündimiseaitaja sennatullemist ebdasi, siis peab äm järretullewat juhhatamist hoofsalt tähhelepanema:

Tema ei tohhi ial, põlwiist ehk jalgadest finniwõttes last tõmmata, et se läbbi sündimist kiirustada, waid jätko lapse wäljaajamist essipuhko üksnes loodud seaduse holeks forrapärrast tammi wasto toetamise ja reeglimõedulise sündimisele ettekirjutatud toimetamise jures.

Sündinud lapseoffad warjago äm ühhe soendatud rättiko sisse ja toetago neid ühhe kääga. On laps nabbani sündinud, siis tõmmako äm ellaste nabbanööri ettepole, et lapse nabba ei sa tuffistatud. Wiwitab seal lapsekehha sündimine ennast, siis peab äm, sest et nabbanööri kofko pigistamise läbbi lapse ello häddaohhus on, sündimist kiirustama. Tema wõttab selle tarwis rättiko sisse mäsfitut lapsest mõllemate kättega nõnda finni, et põiglad ristlu peale, teised sõrmed peffeni ümber ja reite peale seisma jäwad, ja tõmbab pikkamiste ühhelt poolt teise poole nihhutades liigutamistega last ettewaatlikkult alla ja ettepidi kaugemale wälja. On kääd rinna peal ristis, siis sawad nemad nisañoti ühheskoos sündima; agga kui nemad üllespidi kånatud pea kõrwas seisawad, siis peab neid lahtiarrutatud saama. — Am lassib seal jures lapse kerre ühhe kää peäl seista ja arrutab essiteks enam taggapool seiswat kääwart, lapse parremat oma parrema, ja pahhemat jälle pahhema kääga, kus jures tema kaks sõrme lapse seljapoolt üle õllanukko künarpu nuffuni üllesse weab ja nüüd ellaste peälewaotamise läbbi siin (ei mitte ülema kääwarre külles, sest se wõiks katteda) ja allamale libbisedes eespool kääwarrest finniwõttes kääwart ettewaatlikkult náo üle rindade peale mahhatruigib, et tedda üle tammi wäljatõmmata. Siis pörab tema last, tedda jälle mõllemate kättega, kuida

essiteks peffeni nõnda nüüd rindade ümbert, finniwõttab, fordamiste ettewaatlikko üllespole nihutamise ja wilto allaspole tõmbamise läbbi nattute teise külle peale, nõnda et ka lapse teine kassi tahha poole seisma tulleb, ja arrutab nüüd oma teise kääga ka sedda kääwart juhhatud wiisil lahti.

Peäle sedda kui nüüd kääwarred nisañoti rättiko sisse mäsfitud, nabbanöör jälle korraliste wäljatõmmatud on, toimetab äm peat wälja. Tema panneb selle tarbeks ühhe kää kaks sõrme lapse náo pealmise lõualu peale niina kõrwa (tema hoidko ennast selle eest, et mitte silmist egga suust finni ei wõtta), teise kää kaks sõrme lapse pea kula peale ja tõmbab nõnda peat ebdasi, kus jures tema lapse kehha üllesse tõstab senni kui üks abiline tammi wasto toetab.

Sal ei tohhi äm, lapse kerre küllest ühhetassa kiskuda, et peat seläbbi wäljatua; temale tulleb suur wastokostmine kõige wiggade pärrast, mis sest wõib sid tõusta.

Risuggust sündimise kiirustust wõib ämma-kooliline agga üksnes seal ettewõtta, kus ei sündimise aitajat egga koolitut ämmaemandat seal ei olle, sündimise wiwitusel, peäle sedda kui laps jubba funni üle nabbani sündinud on. Agga tulleb sedda kiirustust, kui odetud kasso nurja ei pea miñema, iggakord wägga ruttuste toimetada ja sellepärrast saab lapse-sünnitaja igga persse, põlwe ja jallasündimise jures jubba aegsaste põigitesängi peale wiidud.

§ 35.

Põigite seisatuste jures läffitab ämma-kooliline, nipea kui tema seisatuse ärra on tunnud, silma-pilgul ühhe sündimiseaitaja ehk koolitut ämma-^{põigite seisatuse.}emanda järrele, ja murretsib kõik, mis tarwis wõib olla, nimelt põigite sängi walmis.

Kui äm wäljaspidise läbbikatsumise jures lapseoffad ni selgest wõib ärratunda, et tema peat ehk persset peffeni sissemiñikust mitte wägga kaugel ei

leia, siis wõib tema kül katsuda, lapsesünnitajat laddusa affeme peäle seadmise ja õrna pea ehk persse allaspiddi waotamise läbbi wäljastpoolt peffeni sissemisiko pole lapse pöigite seisatust pikiti seisatuseks ümbermoondada, agga siiski ärgo jätko tema mitte, kuidas ettekirjutatud, abbi järrele saatmata.

§ 36.

Kä ettekuksmine.

Pöigite seisatuste jures juhtub sedda mõnikord, et lapse üks kässi lapskoea koopast ematuppe ettekuksub. Um peab siis selle peäle waatama, et kässi mitte tuppest wälja ei libbise ja külmaks ei lähhä, enne kui sündimiseaitaja ehk koolitut ämma-emand, selle järrele tema jubba üksnes pöigite seisatuse pärrast peab saatma, senna jõuab. — Sal ei tohhi am kääst hakkata last tõmbama.

Seisab kässi, mis arwematel järgidel juhtub, pea kõrwas ees, siis wõib am katsuda, kät ettewaatlikkul kombel kahhe sõrmega taggasi lükkata; kui se korda ei lähhä, siis ei jä temale pikkemalt muud teggemist, kui kõigeõmaliste reeglide järrele sündimise jures asja tallitada.

§ 37.

Wägga õhufesed
feseb muñanahhad.

Wägga õhufesed muñanahhad on saggedaft wägga warrase loomapöie puhkemise jures süüd, enne weel kui emakofu täielikkult arwandatud olli; se läbbi saab enamist sündimine wiwitatud ja tõusewad hõlpsalt reegli wasto wäitused. Um ei wõi siis pikkemalt middagi tehha, kui kannatuslega, ettekirjutud kõigeõmalisi õppetusi tähhele pannes, odata, kui mitte weel mu järgide läbbi isseärrealist ei saa sunnitud. Lähhäb ematup, sest et loomawessi jubba ni warra wäljawolas, kuitwaks, siis peab am kaeratummi senna sisse pritsima, et tup nilbe seisaks.

Wägga tuagewad muñanahhad.

Kui muñanahhad wägga tuggewad on, siis wiibib ka kül pöiepuhkemine; agga seläbbi tõuseb üksnes seal sündimisele seggadust, kui werrewolamist peaks

tullema, ehk kui muñanahhad funni häbbeduse mokkade wahhele wäljaaetasse ilma puhkemata. Mendel mõllemittel luggudel, mis üksnes täielikkul emakofu arwandusel wõiwad juhtuda, peab am muñanahkasi funstlikkult puhkendama. Tema wõttab seltetarwis wäituste wahheaal üht muñanahha wolti pöigla ja nimetis sõrme wahhele ja kerab sedda wolti wäituse tullikkul kiirest ümber. — Sal ei tohhi am muñanahkasi puhkendada enne kai emakofu täielikkult arwandatud on.

Wägga arrolistel järgidel saab laps, lõhkemata loomapöiest ümberkattatud, emakogiga ühheskoos wäljaaetud (mis saggedamast enneaegse sündimiste, enamiste effiliste sündimiste jures juhtub). Seal nüüd lõhkego am muñanahhad ni ruttust kui wõimalik, et lapse su hingamise tarwis lahti saab.

§ 38.

Leiab am pärrast pea sündimist nabbanöõri lapse kaela ümber lingutatud siis katsugu tema sedda, seal pole peal kus ta järrel annab, ettewaatlikkult omia poole tõmmata, et nabbanöõri lingu ni laiafs tehha, et tema nabbanöõri lapse pea ülle wõib fillitada. — Üksnes kui se affi koggonist korda ei lähhä, õllade sündimine pikkale wiiwib, nabbanöõr igga wäituse jures tuggewast pingule tõmmatud saab, on ämmal lubba nabbanöõri katki leigata. Selle tarwis weab tema ühhe paelasilmuse nabbanöõri alt läbbi, leikab paelasilmuse keskelt katki, nõnda et temal nüüd kaks paela nabbanöõri al on, seub, üht kāmila laiust wahheks jättes, nabbanöõri katkõrda finni ja leikab mõllemate siddumiste keskelt katki. Pärrast nabbanöõri katkileikamist peab õllade sündimine, kuidas § 21. juhhatas, kiirustatud saama.

Nabbanöõri-
ümber-
lingutus.

Katkeb nabbanöõr sündimise ael katki, sest et tema wägga lühhiene ehk wägga nõdder olli, siis ruttako am nabbanöõri finniõdduma, ni pea kui temal ial wõimalik on otsasi finni saada ja kiirustago ka siin lapsesündimist.

Nabbanöõri-
kattemine.

Nabbanööri
ettekuumine.

Tunneb äm loomapöies nabbanööri lapseossade ees seiswad, siis läffitago teäma seddamaid ühhe sündimiseaitaja järrele. Teäma maenitfego lapsefünnitajat, ennast hästi rahhuliste hoida ja ei mitte wäituste jures isse abbiks wäitada, teäma katsugo arwast ja suure ettewaatmisega läbbi, et pöiepubkemiist pikkemale wiwitada ja nõnda nabbanööri ettekukkumist ni paljo kui ial wöimalik ärrakelata. Tulleb pöiepubkemie süski ja kuffub siis, ehk ka essiteks pöiepubkemise jures, nabbanöör ette, siis peab äm tunni sündimiseaitaja sennatullikule sellepeäle waatama, et nabbanöör tuppest wälja ei kuffu ja seäl külmas ei jaktu, muido eddasijöudes sündimise jures kõigeömalisi reegli si möda asja tallitama, agga hoidko teäma ennast selle eest, et nabbanööri ei pigista egga muido ei wiggasta.

§ 59.

Werrewola-
mised.

Kõigist wastofordlikfudest luggudest tarwitawad werrewolamised sündimise jures, nisammoti kui pär-
rast sündimist ja jubba raskejalguse aeal, kõige sure-
mat hokekandmist ämma poolt, ja sawad sellepärrast
siin kõik ühhes koos rägitud. Agga et werrewola-
mised hõlpsalt wägga häddaohlikfuts wöiwad minna,
sellepärrast tulleb siin kõigeärranis sedda reegliks
panna, et äm, kui teäma werrewolamist warsti ei wöi
waigistada, ifka kiirelt arsti järrele peab läffitama.

Effiline sündi-
mine.
(Abortus.)

Werrewolamised tullewad sugguossadest isseärranis
raskejalguse effimese pole aea sees nähtawalle, mis,
kui nemad eddasi kestaw kuwoja ei olle, kellest neid
kuida § 15. juhhatas wahhettehhes ärra peame tund-
ma, ifka üks ähwardawa effilisesündimise märk, ja
sellepärrast kõige suremast tähhendusest on. Saab
äm ühhe raskejalgse jure effimestel kuudel, ühhe
werrewolamise pärrast kutsutud, siis peab teäma kõige
üllemalt selle eest murret kandma, et raskejalgne ei
mitte wägga soeas toas sängi pikkali heidab ja ennast

tergelt finnikattab; seäl jures andko äm temale willo,
happukat jooki ja hoidko kõik pallawust siggitawat
temast kaugel. — Zeiab äm nüüd ettewaatlikkul
kombel kässile wöetut läbbikatsumise jures emafosu
weel luffus, siis wöib teäma loota, ähwardawat
eksilist-sündimist ärrakelata, ja seekse ullatab sagedast
jubba praego õppetut hoidmine. Selle kõrwas peab
äm, kui werrewolamine käära on, külma wee sisse
kastetud rättikuid häbbeduse-ossade ja alpool kõhhu
ümber lastma panna ja peab, kui werrewolamine
mitte ruttust ei sa waigistatud, kuid a meele tulletati,
ühhe arsti järrele saatma.

Zeisab emafosu jubba awwandatud, siis on
looma peästmine arwast wöimalik, agga siiski ei
muuda se middagi üllemal juhhatatud toimetusel
teisite.

Zeiab äm looma jubba lapsekoea suus ehk tuppes
seiswad, siis katsugo teäma, sedda kahhe sõrmega ette-
waatlikkult wäljatömmata; kui loom hõlpsalt ei tulle,
siis jägo äm üllemal juhhatatud toimetuse jure ja
andko, kui werrewolamine siiski wägga käära peaks
ollema, lahjaist Emawilja troppidest essiteks igga 10
minuti, siis igga werandi tunni järrel kolm tilka,
kunni werrewolamine seisma jääb; wahhepeal katsugo
teäma jälle looma wäljatömmata.

Sedda wäljatoimetatud tompu pango äm terra-
felt tähhele, et teäda saaks, kas kõik on wäljatömmud
wai kas weel middagi lapsekotta on järrele jänud.
Dli loom ni pikkale sigginenud, et temal jubba emaf-
koof olli, siis jääb sefinane hõlpsalt lapsekotta tag-
gasi ja ei tulle ka mitte nabbanööri tömbamise jures
wälja. Kestab seläbbi ehk muie lapsekotta järrel-
jänud ossade läbbi werrewolamine pikkemalt, siis
weddago äm, agga üksnes kui arsti abbi ei olle
saada, isse üht ädikaga happendatud wee sisse kaste-
tut kaanamüna surust swammi, mis poleküünra pikkuse
paclafese külgi finnitati, tuppe sisse kunni emaf-
suuni. Se swam saab igga 12 tunni pärrast wahhe-

tatud ja wäljakeetmise läbhi hästi puhastatud. Effiteks siis kui wäljawõetud swammi külles enam mädanenut emakoogi riismeid nähha ei olle, mis enamist 5 ehk 6 päwa pärast sünnib, wõib swammi sisse panemist mahajätta.

On loom koggoniste wäljaläinud ja tullewad siiski järgmised werrewolamised, siis wõib äm peale nimeiatud werrewaigistawaid rohtusi, weel isseärranis wägga kiidowäärt Emawilja-troppisi sisse anda, nisamoti ka willust, ädikaga happendatud weest sisse pritsimist teha.

Üks naine, kellel Abortus on olnud, saab siis nõnda kui üks nurganaine, kes last imetada ei wõi, rawitsetud (§ 24.); tema peab ennast isseärranis wägga rahhuliste hoidma ja effimestel päwadel üksnes pissut ja agga weddelat toitu wõtma.

Pikkemalt sigginewad werrewolamised ka raskejalguse kolme wiimse ku sees; nemed tullewad, harilikult effiteks nõrgemalt ja siis tuggewamaks minnes, aeg aealt taggasi. Need werrewolamised tullewad sest, et emakoof lapskoea su peal ehk su kõrwas seisab, ja nüüd eddasi jõudes lapskoea tuppeossa wäljaiwennituse jures ifka nattuke lahtiarrutatud saab. Am tunneb sifemise läbbikatsumise jures lapskoea seina läbhi emakoofi otsekui swammist tümat kerret eespool lapspeat, ja kui emakofu ennast jubba on awwandanud, siis tunneb äm tema läbhi swammise emakoogi korreda, orglikko wäljaspiddise pole ärra.

Need wägga häddaohklikud werrewolamised tewad hõlpsalt emale ehk lapsela surma, enamist ifka rohkem ehk wähhäm warrasemat lapsesündimist, ja peab äm, nipea kui tema reegel wastolikkus emakoogi assumisfes werrewolamise juurdumist tundma on sanud, selle pärast seddamaid ühhe arsti jurest nõu ottima.

Tema seädko wahhe ael, et raskejalgne nipalju kui wõimalik ennast rahhulist hoiab, suremat puhlo sellile maas seisab, kõik pallawust-siggitawat ennesest eemal hoiab ja willo happukat jooki maitseb. Kui

Reegliwasto-
line emakoogi
affe.

werrewolamine seisma ei jä, hakkab ehk emakofu ennast awwandama, siis peab äm aegawitmata arsti järrele saatma. Senni kui arst fenna jõuab katsugo tema, werrewolamist waigistada, seläbhi et tema ädikaga seggatut wee sisse kañamuña surust swammi kastab, ja sedda tuppe sisse kuni emakofu rajani weab. Teiste swammide läbhi, mis selle effimese järgil sisse lükkatakse, saab effimene omas seisatuses kinnipetud ja emakofu wasto waotatud. — Swammi assemel wõiwad ka kül ümmargused ferrad sassisese läinud riidenarmastest (sarpi) wõetud saada.

Sündimise ael wõiwad nisamoti werrewojad siggineda wägga warraaegsest emakoogi lahtiarrumiseft, kauaks wiitlikko põiepuhkemise jures pärast täielikko emakofu laiendamist. Need werrewolamised sawad kohhe waigistatud kunstlikko selle jures tarblikko muñafoorte lõhkendamise läbhi (§ 37.). Pikkemalt wõiwad siin werrewolamised lapskoea-sumokkade lõhkemiseft, tema awwanduse jures siggineda, need waigistawad ennast isseeneses eddespiddise sündimise käigi jures.

Kõige suremal tähhendusel on ka werrewolamised pärast lapsesündimist, nimelt kui nemed lapskoea koopast juurduwad.

Sigginewad nemed ühhest lõhkend werreaadri sõlmest tuppe sees ehk ühhest juhtunud tammi lõhkemiseft, mis äm terrase tähhelepanemise jures hõlpsalt wõib ärratunda, siis ei olle nende waigistufeks suremat tarwis; kui külma wet ematuppe sisse pritsida.

Tullewad werrewolamised sewasto lapskoeast, mis äm sõrme sifeweddamiel kuni emako suuni hõlpsalt ärra wõib tunda, siis peame meie nende ankimise tarwis effiteks kahhe järkidele wahhet teggema: kas emakoof jubba wälja on tulnud, wai kas tema weel alles lapskoea koopas seisab.

On emakoof weel lapskoeas, siis katsugo äm lapskoea põhja kohta õeruda, andko, kui lapskoda ennast hästi kofko ei tõmba, lahjad Emawilja-troppisi üllemal juhhatatud wiisil, tehko külmad ümberkatted

Warraaegne
emakoogi
lahtiarrumine.

Emako su
lõhkemiseft.

Lõhkend werre-
aadri-sõlm.

Pärramiste
werre-
wolamised.

Järrejäonud
pärramiseft.

(külma wee sisse kastetud rättikud) kõhhu peäle, pritsigo külma wet ematuppe sisse, ja katsugo aeg aealt § 22. juhhatust möda emakoofi wäljawõtta. Kui teina emakoogi wäljawõtmisega toime ei saa, siis läkkitago teina kiirest offawama abbi järrele ja jäägo kunnii abbi fenna jõuab õppetatud werrewaigistawa toimetuse jure seisma. Nisammoti peab am asja tallitama, kui ütsikud tükkid pärramistest lapskotta järrele on jänud.

Kinnikaswanud emakoof.

Mõnikord juhtub järgesi, et emakoof ka werrewolamata pikkema aea pärrast, isse karrädatel wäitustel, sest et teina kinnikaswanud on, mitte lahti ei arrune; nisuggustes järkides peab am selsamal wiisil targemat abbi nõudma; fenni kui abbi fenna jõuab peab teina rahholist ootama ja ei tohhi mitte, kõwwast nabbanõõri külles kiskuda.

Pärrast = werrewolamiseb.

On pärrasündimine jubba wäljas, siis wõib am werrewolamise waigistuseks üllemal juhhatatud toimetusi hoolsalt tähhelepanes ka üht õige rasket külma liiwaga täidetut kotti kõhhu peäle, kõhhe ülehäbeduse kontisid, panna, ehk kääga siin kaunist tuggewast selgroosamba poole waotada, et wäitusi siggitaks ja sissemisi ossasi kottowaotaks.

Õkka peab ämma-kooliline, kui werrewolamine ruttust seisma ei jä, ühhe arsti ehk koolitatut ämma-emanda abbi fenna nõudma.

Sallalik werrewolamine.

Peale neid wäljatullewa werre läbbi hõlpsalt ärratunnetawaid werrewolamisi tulleb ka weel sedda sallaks nimetatut, sissemist werrewolamist tähhelepanna, se on, kui wallatut werri, mingi wiwituse läbbi kinnipetud, nüüd lapskoea koopasse ehk, arrolistel järkidel, isse kõhhu koopasse walgub. Nurganaine tunneb siis soea alpool kehha sees, kõht saab punnile aetud ja on kää katsumisel taigna pehme tunda, lapskõdda ei olle kui kõwwa ferra läbbitunda; sissemise läbbikatsumise jures leiab am tarretanud werretükki ja, kui teina neid eest ärrawõttab, langeb saggedast werd surel hulgal tagga järrel.

Õhemine astuwad igga rohke werrewolamise kõige-õmalised märgid ka siin, ilma nähtawat werreõja awwalikkus, kui: nõrkus, liikmeta külmaks minemine, näo kahwatus, õhkamisõd, aigotused, õfsele pööritused ja offendamine, pimedaks minemine filmade ees, kõrwade pilliajamine, külmi higgi, minestused, frampid.

Ühhe nisugguse sissemise werrewolamise ärratundmine on loomolikkult kõige suremast tüsõdusest, sest et teina, nõnda kui üts awwalik werrewolamine kiirest surma wõib tua; sellepärrast peab am neid üllemal nimetatud märkisi wägga terraselt tähhelepanema. Selle werrewolamise arstimiseks on tarwis, et am kui ial wõimalik sedda awwalikkus werrewolamiseks muudab, seläbbi et teina kaks sõrmetuppe sisse weab ja ettewaatlikkult tarretanud werretükki wäljawõttab, et lapskõdda nüüd ennast tühendada, kofko tõmmata wõib, ja siis kõif sedda üllemal juhhatatud werrewaigistawat toimetust kassile wõttab. Ühhe arsti ehk koolitut ämma-emanda abbi peab ka siin kiireste õfitud saama.

Witmaks feltõwad karrädad werrewolamised ka pahhempiddi pöratut lapskoea jure, kudda sedda mõnikord wägga karrädate wäituste läbbi, suremal õffal agga rumalal kombel nabbanõõri kiskumise läbbi, alles kinnistuwa emakoogi jures, kül wõib juhtuda. Siin on lomolikkult lapskoea ümberpöramine kõige üllem affi; selle tarwis peab ämma-kooliline kiirest üht arsti ehk koolitut ämma-emandat fenna tallitama, agga fenni kui nende tullikule pahhempiddi pöratut lapskõdda pehme waotamise läbbi wähhemalt tuppe sisse taggasi wiima.

Lapskoea pahhempiddi pöõrdus.

§ 40.

Kassikute sündimise jures on seädus, et am seddamaid, nipea kui teina selleepoolt arro on sanud, et temal siin kassikute sündimisega teggemist on, arsti abbi järrele peab saatma, sest et teine laps har-

Kassikute sündimine.

rilik ühhes wasto reegli mõdulisel seisatusel sündimisele tulleb.

Nabbanöör peab pärrast effimese lapse sündimist faksforda finnikõidetud saama.

Effimese lapse emakoof jääb kunni pärrast teise lapse sündimist tähelepanemata ja saab harrilik effiteks siis wast teise lapse emakoogiga ühheskoos ärra wõetud. Muudo toimetatakse asja kõigeomaliste reeglisi möda.

Reegli mõdulise nurgawoodi käigi seggatused ja mis äm seäl jures peab teggema.

§ 41.

Wiggatused
sündimise
järgil.

Sündimise läbbi wõiwad titteemäle hõlpsalt wigadusi tulla ja need tarwitawad ämma tähhelpanemlikko holekandmist.

Suurte häbbeduse, mofkade, tuppe, sissemäiko, kussepoie, kuffetorro muljumiste jures, tammi lõhkimise ja nende ossade mu wiggaduste jures peab äm neid kohtasi pessema ühhe seggadusega, mis $\frac{3}{4}$ õlleklasi tais weest, $\frac{1}{4}$ õlleklasi tais wiinast ja 3 teelusika tais Arnika troppidest kokkopannakse.

Kui selle järrele wallo, paistetud ja põllendit (Entzündung) mitte ärra ei kau, siis otsigo äm ühhe arsti jures abbi. Niimelt peab teäma seäda teggema karrädal raskusel kuffemise jures, kui kuffemine kinni jääb ja kussepois lõhkeb; perssekonti nikkastuste jures; wägga suurte, kunni pärrasooleni ullaatawate tammi lõhkimiste jures (kust läbbi siis tahtmata rooja wäljatühhendatakse) ja igga mu surema wiggaduse jures. Pissemate tammi lõhkimiste jures mõub sest küllalte, kui juhhatatud Arnika-troppide pruukimise kõrwas aawa sõrwade lahtikiskumise keelust, nurganaise põlweid kergelt kokko seatakse ja teämale isseäraniis nõuu antakse, üksnes külleli sängis olla.

Wägga karrädate üllelialiste pärrast wäituste (kuiwa kalmiste) jures wõib äm nurganaisele ühhe tassi täie Kammeli teewet kergituseks anda, agga seäda ando teäma üksnes siis, kui tükkalt peäle aetawat abbi tahhetakse, ja ka siis ei mitte wägga faggadaste, sest Kammeli teewessi wõib ka kahjo teha. Nende kuiwade kalmiste jures ei olle kõht wäljaspididise waotamise wasto mitte wallus ja sest nihästi kui nende järkjärgult peäletullemisest ja wäljota wahheagadest, wõib neid neist walludest ärratunda, mis kõhhus põllenditko läbbi sünniwad, ja teistest surematest wiggadest, kus jures äm warsti arsti abbi peab otsima.

Nurgawoodis wõiwad, peale neid nimetatud, wõistatiseb pärrast wäitused. weel mitmesuggused haigused tulla, seggadused nurgawoodiojas, kõwwadused (tükkid) ja põllenditkud nissades, pallawitkud ja teised wiggad. Äm ärgo julgego ial, rahwa õppetust ja muud rumaluse komeid möda nende rohkem ehk wähhäm kurjema haiguste jures arstima hakkata, waid otsigo aegaste arsti kääst nõu.

Sündinud laste surm, warjosurm, haiglitkud järgid ja ämma toimetus nende jures.

§ 42.

Mõnda kui looma surm raskejalguse aeal figgineda wõib (§ 15.), nisamoti ka sündimise aeal. lapse surm.

Lapse surma sündimise aeal on raske tõttelikult ärratunda ja sellepärrast ei tohhi äm ial arwamise läbbi, et laps firnut on, mingi sündimise toimetuse tarwis ettekirjutatud reeglid holetusse jätta.

On laps sündinud ja ei anna mingi ellomärti emesest tunda, siis on teäma kas tõeste surmud ehk agga warjosurnut. Tõeste surmusk tohhib äm üht last siis wast pidada, kui mitmed mäddanemise märgid ühheskoos arwalitkult leida on, kui: ülles-

paisunud wõerakarwaline kõht, tõmmud plekkid nahha peäl, tükkalti nahha ärrapoetamine, filmade tumendus, furno lehtamine, pahhast haisewa mädda wäljawaamine niikast, suust ja perssest j. n. p.

Lapse warjofurm.

Kui mitte mitto neist märkidest seal leida ei olle, siis peab äm üht ellota sündinut täielikkult küpset last ifka warjofurmalisefeks piddama, seddamaid ühhe arsti järrele läffitama ja kunni arst senna jõuab last püüdma ellusse ärratada.

Need ellusseärratamise katsumised peawad üks-teise järgil tüddimata, ilma ruttust kõigewähämalt kaks tundi toimetatad saama, isse seal kui lapse külles mingi ellotähte nähtawaks ei tõuse.

Warjofurm wõib kahte wiisi olla, ja tulleb mõllemile siin wahhet teha:

1) Lapse näggu ja pealmine kehha on siinipunased, siin ja seal siiniste plekkidega, tema pea on wägga pallaw, moffad on ülestursfunud tumesüüfised, filmad seistwad punnil; Warjofurm ülleliig werrekoggomisest.

2) Laps on willo, furnokahwatufel, moffad on kahwatanud, allumine lõualu ja liikmed rippuwad lödwalt lontis; Warjofurm nõdruse pärrast.

Mõllemad suggud wõiwad sest juurduda, et lapse kõrri ja su illaga täidetud on. Sedda illa peab seddamaid, kuida s. 21. juhhatas, wäljapuhhastatud saama, mis tarwis äm weike sõrmeega sõrwapoolt süggawamale tungides illa ärrapühhib ja wäljatõmbab.

Misamoti wõiwad mõllemad lapse ümberwarjus juurduda, kus muñanahhad lõhkemata jäiwad, ehk kus üks tüf neist lapse pea ümber, nõnda et laps ei wõi hingata. Misuggused hingamise wiwitused, mis ka weel mitme teiste järkude läbbi wõiwad juhtuda, peawad seddamaid ärrakorristatud saama (S 21. ja S 37). Wägga warrase nabbanõbri kinnisiddumise pärrast on ka jubba (S 21.) rägitud; sesuggust warjofurma põhja ei tohhi ühhe mõistlikko, sõnataulelikko ämma jures ial juhtuda.

Ämma toimetamine seal jures peab nõnda ollema: Lähhäb kohhe pärrast warjofurmalise lapsesündimist emakooft isseenesest ärra, siis wiigo äm emakpogi seddamaid lapsega ühheskoos soea wee wanni sisse. — Sääb sennawasto emakooft kui harrilik weel lapskotta järrele ja tussub puls nabbanõbri, siis ei tohhi tedda seddamaid mitte katti leigata. Kui nabbanõbri enam tussumist ei olle, siis pannakse effimese sugguse warjofurma jures kinnisiddumise paelakese filmus lahtiselt nabbanõbri ümber; leigatakse siis nabbanõbri läbbi, ja lastakse üks söögilussika täis werd wäljawolata ja nüüd nõbritakse ümberpandud pael wast kinni; teisesugguse warjofurma jures seotakse nabbanõbri harrilikkul kombel ja leigatakse siis katti. Ifka saab laps nüüd soea-wee wanni wiidud, pärramistega ehk ilma pärramisteta. Tursfund puñane warjofurmaline laps saab agga kunni süddame auguni wee sisse kastetud ja tehakse külmad ümberkatted pea ülle. Nõdder kahwatanut laps saab seddamaid kaelani wee sisse pandud, ja peab temale nattuke soemat wet wõtma kui muido. — Laps jääb nüüd ühtepuhko wanni sisse ja lissatakse aeg aealt soea wet peale, et weffi ifka tarwilikkul soeal seisab.

Ellusseärratamise-ankimised mõllemate suggustele warjofurmale, mis ka tussuwa nabbanõbri ja selle pärrast alles emä küllest lahutamata lapse jures wõiwad kassile wõdetud saada, on järgmised: Mõned lastud lapse persse peäle, kehha õerumised willase rätikuga, jallatallade õerumised harjaga. Effimesega, kui pehmema toimetusega, saab allustatud ja minnakse siis järgmiste, tuggewamate katsele.

Ellusseärratamise-ankimised teisesugguse warjofurmale, mis ka wõiwad tarwitatud saada, kui üks werrekoggomise läbbi warjofurmaline laps iljemine kahwatumaks ja nõrgaks läks, on järgmised: Äm pesto lapse soea wiinaga. Tema wõtko lapse wahhel wannist wälja ja keeritago tedda lennuskille tuule

õhust mõnekorra läbbi, pango siis jälle wanni wee sisse taggasi ja tehko sedda mittokorda järgulti. Weg aealt sago laps ühhe ainesulle wstaga niina külles ja kurgus kuttistatud; wõib temale ka üks läbbileigatud sibbul ehk üks ädikaga täidetut flasikene niina al piddada.

Um täitko wma flisteeri-pritfi külma weega ja purtsago sellega last tuggewast süddame augu kohta. Tema pango lapsele üks flisteer lahjast seebi weest nattufese wola ja ädikaga (§ 50.).

Um lasko üks ämber külma weega tua, tõstko laps soea wee wannist, kastko tedda ruttust kunni kaclani külma wee sisse ja pango siis jälle sedda- maid soea wee wanni taggasi; sedda wõib mittokorda tehtud saada.

Kui äm kahhe tunnise ankimiste järgmistel toime- tufel middagi ellomärki lapse külles tähhele ei pañe, siiski ei tohhi tema sellepärrast last weel furnuks ariwata, waid peab tedda soea rättikute sisse warjama ja pikkalisema järrelwaatmise tarwis ühte sündsa soea kohta seisma pañema.

Taggasi-
tullewa ello-
margid.

Harrilikud taggastullewa ellomärgid on, ridda möda kuida nemad nähtawaks idusewad, järgmised:

Lapse kchwatanut nahk lähhab puñasemaks; nõrk silmalaugude pilgutamine saab nähtawaks.

Pea ja liikmed ei rippu enam lonkus mahha ja ka löua lu saab kokko tõmmatud.

Weg aealt tulleb üks hiljufe sumaugustus ja wiimaks korrisew hingetõmbamine. Kääd ja jallad sawad kehha wasto tõmmatud.

Laps atowandab filmi, ihkab pirrifedes ja kiffenda wiimaks waljo heäleaga.

Panneb äm ühte neist märkidest tähhele, siis olgo tema wähhäm kiruline elluseärratamise katsu- mise toimerufel ja jäägo nende wähhäm karrädamate jures seisma, et lapsele kahjo ei tee; siiski ärgo puhkago tema mitte enne, kunni laps selge kiffenda-

misele sai wiidud. Wahhe aeal senna jõudnud arst saab pikkemalt juhhatama.

§ 43.

Summetumad, häddapolised lapsed (imesündi- mised) peab äm nisamafugguse hologna rawwitsema kui üht täielikkult loodud last. — Tema peab ennast pattu eest hoidma, et mitte holetuse ehk kurja taht- mise läbbi ühhe niisugguse looma surma ei figgita egga kirusta. — Ühhe arsti warmalist senna tallita- mist on seal kibbedast tarwis.

Imesündi-
mised.

Muido terwede laste külles wõiwad mitmesuggu- sed loodud eksitused juhtuda; keel wõib finnikas- wanud, moffad lõhhestatud olla; kussettorro ja persse leitakse luffutatud ja muid nende sarnalissi wiggadusi enam. Kõigis neis järtudes otfigo äm ühhe arsti jures abbi.

Loodud ek-
sitused.

§ 44.

Lihkorraline pea-paistetud, mis sündimise-
aeal figgineb (§ 20.), kaub enamist isseenesest ärra. — Säab temast middagi järrele, siis tulleb arstlikko abbi otfiga, isseärranis sellepärrast, et weel teisi pea- paistetusi suremast tähhendusest leitakse. Nisamoti kui reeglimõedulisel pea-sündimisel pea külles, wõib ka näo külles näosündimise jures, persse ehk munni- lotti külles perssesündimise jures paistetud sündimise aeal figgineda, mis kül harrilik isseenesest ärrakau- wad, agga hõlpsamalt, sest et niinetud ossad enam lihhasemad on, kurjaks wõiwad minna. — Um pesko neid paistetanud kohtasi seddamaid pärrast sündimist Arnika-troppidega seggatud wiina ja weega (§ 41.) ja otfigo, kus tarwis, aegsaste arsti abbi.

Paistetud
teistes ossades.

Rinnanippu kohhal leitakse mõnikord sündinud laste jures üks kõwwa, pingus, ümmargune paiste- tus, mis jubba warsti sündimise jures seal wõib olla, agga nisamoti ka esimestel ellopawadel senna wõib figgineda. — Gesinane paistetud ei sa mitte

Rinna pais-
tetud.

arwast ämmadest, kuida nemad ütlewad wäljapigistatud; agga se on iggakord üks wägga kölbmata, kahjolit kombe, mislääbi sagedast põlletikko ja rinna mädanemist siggitatakse, senni kui soea õlliga wõidmise ja rahholikko wotmise jures paistetust harrilik aega möda isseenesest ärrakaub. — Sal ei tohhi äm, sedda rinna-paistetust muljuda ehk wäljapigistada tahta.

§ 45.

Laste penbimine.

Laste pendimist (puñetanud kohtasi) wõib hõlpfalt puhtuse läbbi ärrakelata ja sigginenud wigga parrandada: niimelt peawad kussised ja rojased mähtmed ikka seddamaid wahhetatud saama; ka puistetatakse (ripputatatakse) sure kassuga penifest kar-tohwli jahhu nahhakortsude wahhele ja pendinud kohtade peäle.

Nisamoti tulleb toimetada, kui pärrast nabbanööri ärrakatemist nabba peaks wessitama, mis mõnikord juhtub.

§ 46.

Nabba katendus.

Noorte laste jures siggineb mõnikord nabba-katkendus, se on nabba aetakse punnile wälja, ja nabbapunnis leitakse sissikonna offasi. — Nisuggusel järgil peab äm kauemine nabba-siddet lapse ümber piddama; siddeme alla pannakse üks liinaseriide sisse õmmeldut, poolekerra wiisi leigatut korgi tük nõnda ümmarguse poolega nabba peäle, et seläbbi wäljatungiw paistetust taggasi saab peetud ja ühhe õmb-lus-plaastri (Hestypflaster) läbbi ses seisatuses finnitatud. — Harrilik parraneb selle pissokese antimise jures nabba-lõhtus isseenesest ärra, sest et nabba täielikkult finni kaswab.

§ 47.

Laste offendamine, passandamine ja roja-kinnitus.

Sänewate laste jures sagedaste juhtuw offendamine on, kui lapsed muido seäl jures terwed, üks pissokene assi. Passandamise jures, kui laps

wägga rahhuta on ja paljo kissendab, wõib äm temale lussika täis Kammeli teewet sisse anda; kui se ei aita, siis peab arsti abbi otsima.

Kammeli-tee kölbmata pruukimise läbbi, kus sedda ka terwele lastele ilma häddata ussutakse sisseantud peame saama, sigginewad sagedast need ja mitmed muud haiguse järgid; sellepärrast saago Kammeli-tee ikka üksnes arstimise rohhuks tarwitatud, ja kui üks sesuggune ei ial mitte terwe lastele sissefallatud.

Laste rooja-kinnipiddamise jures, niimelt kui neil esimene roe, tõmmu-rohhelised, mustad tompud, mis lapse piggiks kutsutakse, mitte ärra ei peaks miinema, wõib äm lapsela üks kisteer panna, weest ja õllist. Se saab kehha tühhendusels mõeduma ja ei tee ial kahju, mis rohhuandmisest wõib tulla.

§ 48.

Sündinud laste mu haiguste ankimine, mis eñas suremad laste haigused. mist hõlekikko rawwitsemise, külmetamise eest hoidmise ja puhtuse läbbi suremal offal wõiwad ärrakelatud saada (wammikesed suus, kollane-tõbbi, nabba mädanemine ja werrewolamine, roos, kärnad ja muud nisuggused), käib ülle ämma-koolilise õiguse, ja sepärrast tulleb nisuggustel järtidel seddamaid arsti kääst nõu otsida.

§ 49.

Saab üks warraaegne (enneaegne) laps sündi, Barraaegse sündinud lapse rawwitsemine. nud, siis olgo äm isseärranis etteaatlik tema rawwitsemise jures, sest üksnes surel hõlekandmisel wõib laps ellus petud saama. Seäl jures tulleb suremat soea lapse assemele murretseda, soea wee kruside ja hoolsama kinnikatmise läbbi, sest et harrilik lapse enese soea-siggitus wägga pissut on. Nisugguse lapse pikkem maggamine on loodudforraline ja ei tohhi sellepärrast mitte last unest üllesärratada; siis peab tedda aeg aealt teelussikaga söötma, sest et tema harrilik nõdruse pärrast weel isse ei jäffa imeda. Se on wägga häbdahtlik, kui üksnes lapse kissa peäle

toidoandmisega tahhaks odata, sest ühhe ellonõbral lapsel ei olle sagedast kissa kuulbadi. Seäl jures peab tihti katsuma, last rinna külgi panna, et teäna pikka möda imema õppib.

Mõningad ämma-koolilise kassi-toimetused.

§ 50.

Klisteer.

Ämmal peab teäna tinnase pritsi kahhesuguse tarwituse jures kaks tinnast külgepaanemise torro ollema; kellest üks lühhem ja sirge persse sisse wimise tarwis, teine jälle pikkem ja kõdwer, nup otsas, misga ematuppe ja lapsekotta wõib pritsida.

Klisteeri paanemise ni hästi kui kõige mu toimetuste jures peab ämma-kooliline kass kassi-toimetused nõnda teggema, kuida temale koolimise aeal on õppetatud; nimelt peab teäna siin jures tähhele paanema:

Et klisteeri märg mitte wägga pallaw ei olle; teäna katjub seläbbi soea, et ta täidetut pritsi oma silma külge paaneb; (mis film kannatab, se on parras).

Et weddela sees middagi jämedamaid ferresi, irowasi ei uju, misparrast rohtude peale kallatut wessi, faera-tum ja muud nende sarnatsed enne tarwitamist liinase nartsjo läbbi peawad lastud sama.

Et pritsis ja külgepaanemise torrus mitte tuule õhko ei olle.

Et inimene, kellele teäna klisteeri panneb, korrapärralise seisatuse pahhema külle peäl nattuke kehha wasto konksu tõmmatud reitega wõttab; ühhe inewa lapsele wõib kõige mõnusamalt klisteeri panna, kui laps emä rinnal imeb.

Et teäna õllitut külgepaanemise-torro pärrasoole sisseweddamise jures middagi wäe kaupa ei tee, nimelt kui aadri sõlmed ees on.

Et teäna pikkamisti pritsi-tampi sissewaotamise jures teise kääga hästi wasto hoiab, et külgepaanemise torro mitte süggawamale kui 2 tolli täiskaswanud inimeste, ja 1 toll laste jures sisse ei wao.

Ühhe täiskaswanut inimesele wõetakse klisteeri märga 1 kummi 1 1/2 fortlid, lapsele tarwitatakse agga 1/2 fortlid. Sebiwessi klisteeri tarwis ei tohhi mitte wägga kange olla. Kus soola ehk ädika lissa tarwis lähhäb, seäl arwatakse ühhe täie inimese klisteeri peäle 1 teelusika täis, ühhe lapsele üks weike noa otsa täis soola; ädikat, kui kange on 1—1 1/2 söögilusika täit ühhe täis kaswanut inimesele, üks teelusika täis lastele.

Pritsi peab pärrast prufimist hoolsalt puhhastama; nimelt ei tohhi külgepaanemise torro, mis ühhe mädapaisetega ehk muido külgehakkawa haigusoga inimese jures tarwitati, mitte enne jälle prufida, kummi tedda tuggewast wee sees wälja sai kedetud.

§ 51.

Ematuppe sissepritsimiste jures peab äm temale ^{Sissepritsimise} õppetatud kassi-tallituste kõrwas weel isseärranis sedda ^{emä} ematuppesse. tähhele paanema:

Et nisamoti tuuledh pritsist wälja saab aetud.

Et naine, kellele teäna sissepritsimist tahhab tehha, parraja selja seisatuse nattuke kõrgemale fergitatut ristlu ja nattuke konksu tõmmatud reitega wõttab.

Et rättikute ehk allapandud kauside läbbi asse määrjaks samise cest saab hoiatud.

Et teäna ematorro pahhema kää kahhe sõrme saatmisel ja juhhatusel ematuppesse weab ja sellesama kääga seddamaid pritsi ennast finnipeab, senni kui teäna teise kääga pritsi tampi sissetõukab.

Külma wee sissepritsimiste jures werrewolamiste waigistuseks (§ 39.) peab pritsi tampi kiirest ja lühikeste wahhepiddamistega sissewaotama. — Ka pärrast nisugust tarwitust peawad prits ja külgepaanemise torro iggakord hoolikult puhhastatud saama.

§ 52.

Ämma-koolilisel ei olle lubba metallist walmis- ^{Kunstlik kusse} ^{wälja tübbes-} ^{damine.} tatud kateetrit mitte prufida; teäna paenur (elasti-

schcr) kateeter peab ühhe peenitese aine-sulle pa-fune ollema.

Kui ühhel naisel kussi kunstliffult peab wälja-lastud saama, siis peab naine sellile heitma kõrge-male kergitut persoga ja laiale aetud, nattuke kehha wasto tõmmatud reitega. Um assutab ennast affeme parrema sõrwa ääre ja murretseb parraja walguse eest, kas päwa walguse ehk küünla läbbi, mis teina naise reite wahhel lassib piddada; siis lahutab teina pahhema kae põigla ja nimetis sõrmega sured ja weiked häbbeduse-mokkad ühhest ärra ja saab siis kuffetorro su seal § 2. juhhatatut kohhal leidma.

Kateetri wõttab äm parrema käega otsekui üht kirjotamise fulge ja weab tedda pehmelt ja ettewaat-liffult kuffetorro su läbbi kolme tolli süggawuseni sisse; teina peab sellesüinatse, ei mingi wägge, waid üksnes offawust tarwitawa toimetuse jures isseärra-niste kõik toorust ja wäe kaupa teggemist põlgama.

Wärrast sedda kui kussi wäljajooksnuud ja kateeter nisama ettewaatliffult jälle wälja sai tõmmatud, peab tedda wägga hooltsalt külma weega (pallaw weffi prikkub painowa kateetri ärra) puhastama.

§ 53.

Uuro saun.

Uuro-saun, mis äm wõib tarwitada, et seläbbi wäitufi parrandaks (§ 30.), ei tohhi, sest et se hõlp-salt werrewolamisi järgile wõib tua, ial naiste jures prugitud saada, kes endistest nurgawodidest teädwad, et neil hõlpsalt werrewolamised wõiwad tulla.

Uuro-sauna walmistamise tarwis wõttab äm 3 ehk 4 pihhutait heina-pebri (heina seemneid), wallab nende peäle ühhe potti sees keewa wet ja lassib potti ühhel soeal paigal aududa; siis seggab teina ühhe ämbri sees sedda audunud pudru soea weega, nõnda et aur mitte wägga pallaw ei olle. Sedda ämbrit pañeb teina ühhe õõtooli alla, kuhhu peäle lapsesünnitaja istub, ehk ühhe harrilik tooli sõrwa peäl istuwa naise seelikute alla. Ämbri ülle peab üks

õhhufe rie kattetud saama, et kui sündimine ülle-kiirul kätte juhtub, laps mitte wee ämbri ei kuffu, agga mis siiski auro läbbimüükut finni ei pea. Werand tund kunni 20 minutit lastakse auro-sauna naist aududa, siis peab lapsesünnitaja sängi heitma, äm ühhe soea rätikuga märjad kohhad ärrakuiwatama ja aurosauna järgi ootama.

§ 54.

Lapsesoea-põhja õerumiste jures, mis mitmes paigas selles ramatus mõnusaaks kiideti, peab äm selle peäle tähhele pañema, et teina waotamist seal jures ifka enäam otsekohhe eest poolt tahha pole wasto selgroosammast seab ja oma kät pehmest ja ei mitte wägga kiirest lapsesoea põhja peal üfispiddi ringis ümberkäia lassib. Öerumised sawad mittw minutid järgmise tehtud, siis jääb kässi rahhuliste lapsesoea põhja peale seisma ja katsub, kas lapsesoodda ennast kofkotõmbab; kui sedda ei olle tunda, siis öerutakse jälle nattuke aega, seal petakse wahhet ja nõnda pik-temalt. Tuisalise waotamise, ilma reeglita fenna ja tänna waotamise läbbi lapsesünnitaja kõhhu peäle wõiwad wägga hõlpsalt walle ehk wastoreegli wäitufed tulla, mispärrast sesugguse toimetuse eest wägga tulleb hoida.

Lapse Soea
öerumised.

§ 55.

On ühhel raskejalgsel, kes oma last isse imetada tahhab, rinna-nippud wägga pissokesed ja kuddurid loodud, siis peab äm neid lubjapiibuga ehk piima klaasiga saggedast pehmest ja ettewaatliffult, ilma neile liiga tehhes, üllestõmbama ja nippu-kübbaratesi lastma kanda.

Rinna-nippude
walmistamine
imetamise
tarwis.

On nippud kõwwa nahhaga üllekattetud, siis peab neid seebiweega pessemise läbbi tümaks leotama ja siis, nisamoti ka wägga õrnad rinnanippud, wiinaga pessemise ja ühhe jämeda linase riide tüffi kandmise läbbi, mis nende peäle pannakse, hästi kõwendama.

§ 56.

Kõhufidde.

Kõhufidde on üks tuggewast liinast riidest ehk nahhast õmmeldud sidde, mis tagga kitsam, ristkrust funni ühhe kämla laiuse al pool labbaluie allumisi nurkasi ullatab, ees jälle laiem, häbbeduse mäält funni süddame auguni kõhtu kattab. Sidde peab nõnda õmmeldud saama, et tema kehha wõlwi külge passides iggas kohhas liggiseisab, ilma waotamist ja sissenõrimist. Ses pool kõhhu ülle saab sidde alt funni üllesse otse kui üks nõörkehha (Schnürleib), nõõritud, siis peab nõõrimiste paelte kohha al üks mitmekordset kookopandud rättil seisma, et nõõrid mitte kõhtu ei waotaks.

Kui nisuggust kehhasiddet ei peaks ollema, siis wõib kõhtu ühhe pikka kätterättiko sisse mähkida; sedda mähkimist tehakse alt üllespidi; kätterättiko üksiko kordade sõrwad peawad üksteise külgi õmmeldud saama, et nemad mitte paigast ärra ei libbise, ja et sidde enam kindlust saab.

Salgade ümbermähkimine.

Salgade ümbermähkimist toimetakse alt üllessepidi ühhe pehmest lõuendist ehk willast riidest tehtud kolme sõrme laiuse siddemega. Need üksikud siddeme korrad peawad ühhetassasel pingul kinnitõmmatud saama, ja ka siin tulleb siddeme sõrwad kofko õmmelda, et paigast ärra ei lähä.

Wõned ämma-koolilise arstirohhud.

§ 57.

Muljunud kofhtade pehemise tarwis õppetud Arnika-piiritust (Arnika Tinktur, Tinctura Arnicae) wõib ämma-kooliline iggast Aptekest osta. Lahjasi C̄mawilja-troppisi (verdünnte Mutterkorn-tropfen) lassib tema Aptekest nõnda walmistada, et 8 ossa selge piirituse peale 2 ossa C̄mawilja-troppisi (Tinctura secalis cornuti) wõetase, ja sedda seggadust tuggewast ümberloksutatakse.

Sinnepi-plaastri walmistamise tarwis, mis harrilit pihhu suruselt pannakse, wõetase ühhe wõrra Sinnepit ja ruffi jahhu, senna peale wallatakse nipalju pallawat wet, et taigen pudru passufeks lähhäb. Sedda pudro märitakse noaterra selja passufelt liinase lappi peale ja pannakse sedda walmistatud Sinnepi plaastrid kas nisamoti palja ihhu peale, ehk kattetakse üks õhuke rie plaastri ülle, enne kui ihho külgi pannakse, ja jääb plaaster niikaua seisma, funni nahka puñaseks tõmbab (10 funni 15 minutid.)

Kammeli-teewee walmistamist õppib ämma-kooliline õppimise jures tundma, sellepärrast siin sest asjast pikemat juhhatamist tarwis ei olle.

	lehke p.
Mähkimine, lapse	40
Märgid, elluse tullemise, warjofurnute jures	66
Märgid, mäddanemise	63. 64
Märgid, raskejalguse	11
Maggo	5
Maks	4
Marraskille ollemine, laste	68
Mineestus, lapsejunnita- jate	47
Mineestus, raskejalgaste	26
Moote	15
Muina, inimlik	18
Muina, küpe	18
Muinanahhad	18. 19
Muinanahhad, wägga õh- hufesed	54
Muinanahhad, wägga pak- sub	54
Muinasarja paistetud	18
Muinasarri	6
N.	
Nabba-kattendus, sündi- nud laste	68
Nabbanöör	20
Nabbanööri eitekkufu- mine	20. 56
Nabbanööri kattemine	55
Nabbanööri finnisõdu- mine	57
Nabbanööri sõlmed	20
Nabbanööri ümberlingu- tused	20. 55
Nabba=weffitamine	68
Näo-seisatus	19
Näo-sündimine	29. 51
Neerud	4
Niina=werrewolamine, ras- kejalgaste	25
Nurganaise=hoidmine	45
Nurgawoodi=oja	6. 38. 45
Nurgawoodi=oja, puñane	6
Nurgawoodi=oja, segga- tused	63

	lehke p.
Nurgawoodi=oja, walge	6
Nurgawoodi-puhastus	6
O.	
Öerumised, lapsefoea	73
Olla-seisatus, lapse	19
Omlufed	22
Oksendamine, imewa laste	68
Oksendamine, raskejal- gaste	24
P.	
Pärramiste ärrawõtmine	38
Pärramiste wäitused	38
Pärramiste werrewola- mised	59
Pärrasool	6
Pärrast-sündimise järrel- jamine	59
Pärrast-sündimise wäitused	38
Pärrast-wäitused	38
Pärrast-wäitused, ülle- liigsed	63
Pärrast=werrewolamised	60
Pahhempiddi = pöördus, lapsefoea	61
Paistetud, ees-seiswa lapse offade	67
Paistetud, jalgade	24
Paistetud, lapsefoea	17
Paistetud, muinasarja	18
Paistetud, sündinud laste rindade	67
Paistetud, sugguoffade	24
Parinaht	19
Passandus, sündinud laste	68
Pea	3
Pea läbbiteikamine	36
Pealae-seisatus, lapse	19
Pea paistetud	34. 67
Pea sisseleikamine	34
Pea-sündimine	29. 50
Peffen, mis kitsas	50
Peffen, suur	4
Peffen, weise	4

	lehke p.
Peffeni sisseimik	4
Peffeni wäljamik	4
Peffo=sooned	5
Pendimine, laste	68
Persse	5
Persselu niffastus	62
Persse-seisatus, lapse	19
Persse-sündimine	29. 51
Pessimine, sündinud laste	39
Piiim, hea	45
Piima-pallawik	45
Piffuti-seisatus, lapse	19
Pöie pubkmine	55
Pöie pubkmine, kunstlik	55
Pöigiti asse	52
Pöigite-seisatus, lapse	19. 55
Pöigiti-seisatus, kõrge	19
Pöis	5
Pöis on pubkemisel	55
Pöis asfatab ennaft	55
Pöitwe-seisatus, lapse	19
Pöitwe-sündimine	29. 51
Pöörn	5
Pulsifioneed	5
Puusa=luud	4
Puusa wallo	25
R.	
Raskejalgaste hoidmine	22
Raskejalgus	11
Raskejalgus, enamfordne	16
Raskejalgus, mitmesuggune	15
Raskejalgus, nõuulik	16
Raskejalgus sees ja wäl- jaspool lapse kotta	15
Raskejalgus, ühhefordne	16
Raskejalgus, walleline	15
Raskejalguse aea=arw	15
Raskejalguse haiglikkub- järgid	23
Raskejalguse märgid	11
Rawwifemine, nurga- naiste	41-44
Rawwifemine, sündinud laste	39-41

	lehke p.
Rawwifemine, warra- aegse lapse	69
Rüdepeälseid	6
Rindade paistetud, sün- dinud laste	67
Rindade põlletif	63
Rinnad	5
Rinna=ribbu	5
Rinna=ribbu=du	5
Rinnanibbu walmista- mine imetamise tarwis	73
Rinna-seisatus, lapse	19
Rippakil köht	24
Ristlu	4
S.	
Sallalik werrewolamine	60
Selgroo-sammas	3
Selja-seisatus, lapse	19
Selja-üddi	5
Sinnepi plaaster	75
Sissemähkimine, jalgade	74
Sisepriisimiae ematup- pesse	71
Sõlmed, nabbanööri tõs- sised	20
Sõlmed, nabbanööri walle	20
Sõögikõrri	3
Sooled	3
Südda	3
Sült, nabbanööri	20
Sündimine enamfordne	29
Sündimine, reeglindedu- line	28
Sündimine, reegliwasto- line	29. 50
Sündimine, ühhefordne	29
Sündimise=aeg, effimene	30
Sündimise=aeg, teine	33
Sündimise=aeg, kolmas	34
Sündimise=aeg, neljas	35
Sündimise=aeg, wies	38
Sündimise asse	31
Sündimise ettewalimis- tamised	28

	lehhe p.	W.	lehhe p.
Sündimise kiirustus . . .	37. 52	Wäitused	29
Sündimise=offad	5	Wäitused, ettevalmistamad	30
Sündimise=offade toime- tused	6	Wäitused, reegliforralised	29
Sündimise=offad, sisse= poolsed	5. 6	Wäitused, reeglivastolised	29
Sündimise=offad, väljas= poolsed	4. 5	Wäitused, sisseajavad	31
Sündinud laste mähti- mine	40	Wäitused, teadaandvad	30
Sündinud laste offenda- mine	68	Wäitused, väljaajavad	35
Sündinud laste passan- damine	68	Wäitused, walle	29
Sündinud laste peffemine	39	Wäituste nõdrus	49
Sündinud laste rawwit- semine	39-41	Wäituste puudus	49
Suggu, laps	16	Wäljakäiwad siffitonnad	25
Suggu=offad	4-6	Wahhe=lihha	5
Surm lapsel emahhus . . .	27	Wallud	29
Surm lapsel sündimise jures	63	Warjosurma siggitajad . .	64
Surm, lapsesünnitajate . .	47	Warjosurm nõdrusest . . .	64
Surm, raskejalgaste . . .	26	Warjosurm, sündinud laste	64
		Warjosurm, ülleltig wer- refoggomiseft	64
I.		Warra-aegse lapse raw- witsemine	69
Täiskaswanut naisterah- was	6	Wastotoetamine, tammi	36
Taggastullewa ellomärgid	66	Wastowõtmine, lapse . . .	37
Tam	5	Weed, eiffimesed	33
Tammi lõhkemine	62	Weed, teised	33
Tammi wastotoetamine	36	Wewäitused	33
Tõffiliffuwad haigused nurgawoodis	63	Werreaabri sõlme lõhke- mine	59
Toimerused, sugguoffade	6	Werresooneb	3
Toitmine, kunstlik lapse .	45	Werrewolamine pärrast sündimist	60
Toores loom	21	Werrewolamine, fallalik	60
		Werrewolamine, sündi- mise aeal	59
II.		Werrewolamine sündi- mise=offadest raskejal- guse aeal	26. 56. 58
Ülleltigsed pärrast=wai- tused	63	Werrewolamised	56
Ümberlingutused, nabba- nööri	20. 55	Werrewolamise märgid . .	61
		Wessnabh	19
		Wessitamine, nabbandöri	68
		Wiggatused sündimise järgil	62
		Wiwitused, sündimise . . .	50
		Wontanelle, suurja weife	22